Mgr. Martinus-Hubertus Rutten, Bisschop van Luik (1841-1927) en de Vlaamse beweging

A. Wieërs O.S.C

Mgr. Martinus-Hubertus Rutten, Bisschop van Luik (1841-1927) en de Vlaamse beweging

Curriculum vitae

17-12-1841 geboren te Geistingen (Ophoven) nu Kinrooi
1855-1859 leerling H. Kruiscollege Maaseik
1859-1863 leerling Klein-Seminarie St. Truiden (poësis, ret. filosofie)
1863-1866 leerling Groot-Seminarie Luik
october 1866 als diaken, leraar wiskunde en godsdienst klein-seminarie St. Roch-Ferrières
28-4-1867 priesterwijding
1873-1877 directeur St. Roch, deken Ferrières, ere-kanunnik
1877-1879 directeur Klein-seminarie St. Truiden
1879-1901 groot-vicaris en directeur Groot-seminarie Luik
1901/2-1927 bisschop van Luik
1920 werkend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie en later Dr. honoris causa K.U.L.
17-07-1927 overleden te Luik

Ter verantwoording

Mgr Rutten was een begaafde en zeer actieve persoonlijkheid, een bekwaam organisator, een gezagvol bestuurder en een zieleherder met grote verantwoordelijkheidszin. Zijn levensbeeld kan enkel begrepen worden, als het getoetst wordt aan het tijdsbeeld. Alleen. profeten, ook in de niet-sacrale betekenis van het woord, zijn geen kinderen van hun tijd. Omdat ze vaak te vroeg gelijk hebben (maar niet krijgen), worden ze meestal door hun tijdsgenoten als dwepers en zwevers verworpen. Nil novi sub sole!

Zijn voornaamste taak als leraar, directeur, groot-vicaris en bisschop bestond er in een degelijk opvoeder en later een veilige gids te zijn voor de hem toevertrouwde Luiks-Limburgse kudde.

Zijn veelzijdige persoonlijkheid kan van uit meerdere invalshoeken worden belicht. Naast zijn geestelijke taak kan aandacht worden besteed aan zijn apologetische publicaties, aan zijn maatschappelijke en politieke visie, die in zijn tijd nog vaak verstrengeld was met zijn herdersambt, een laat overblijfsel uit het Ancien Régime.

Onder zijn episcopaat, na de 1° wereldoorlog, werden de oostkantons Eupen-Malmédy en Sankt-Vith als oorlogsbuit (7) na een zeer merkwaardige volksstemming (die later in linkse en rechts dictaturen schering en inslag werd) bij België ingelijfd. De inwoners van de Oostkantons wilden echter liever als gelovigen ondergeschikt blijven aan hun eigen Duitse bisschop van Keulen/Aken. Mgr. Rutten was voorstander van aanhechting bij het bisdom Luik. Als compromis-oplossing

kwam uit de bus, dat hij voortaan de titel zou dragen van bisschop van Luik en van Eupen-Malmedy, m.a.w. een soort kerkelijke dubbel-monarchie, die na hem zou verdwijnen.

Het streefdoel van de Vlaamse, de sociale en de demokratische strijd in de 19° en 20° eeuw was **volksontvoogding**. Toch is het merkwaardig, dat vele taal-flaminganten, als intellectuelen, vaak weinig aandacht hadden voor de sociaal-demokratische strijd van de kleine man. Even verwonderlijk is, dat vele socialisten, maar ook kristen-demokraten, de Vlaamse strijd niet of onvoldoende incalculeerden in hun sociaal-demokratische visie. Voor de Vlaamse beweging tot aan de eerste wereldoorlog, was Mgr. Rutten, een voorloper, die met durf en moed optrad, zeker als bisschop van een tweetalig bisdom met zetel in de Cité Ardente.

Van hem is bekend, dat, wanneer hij in een Limburgse stad door de burgemeester in het Frans werd begroet, hij altijd zijn wederwoord in het Nederlands uitsprak om de betrokkene duidelijk te maken, dat het Nederlands (Vlaams) ook een cultuurtaal was.

In de 19° eeuw waren er bij de katholieken in België twee politieke richtingen: de liberaal-katholieken, die de liberale vrijheden van de Belgische grondwet loyaal aanvaardden, en hun vrij verwoede opposanten, de ultramontanen, die trouw de richtlijnen van Rome (over de bergen) volgden. Rome had in "Mirari vos", "Quanta cura" en in de Syllabos de principepen, waarop de Belgische grondwet steunde veroordeeld. Ook Rutten was een virulent antiliberaal. Zijn voorganger als bisschop van Luik, Mgr Doutreloux, was reeds geëvolueerd van paternalist of sociaal-katholiek (wel aalmoezen voor de kleine man, maar geen rechten) tot kristen-democraat onder invloed van Pottier, prof. moraal-theologie aan het groot-seminarie te Luik. Mgr. Rutten hield er aanvankelijk op sociaal en democratisch gebied zeer conservatieve denkbeelden op na, bij zoverre dat koning Leopold II, ook een anti-democraat, zijn benoeming tot bisschop bij het Vaticaan volmondig steunde. Misschien was deze houding onbewust een restant uit het agrarisch milieu (een groot pachthof) van zijn jeugd, waar knechten en meiden bijna vanzelfsprekend als minderwaardig werden beschouwd en behandeld. Na WO I keurde hij praktisch de later Mgr. P.J. Broeckx goed in zijn uitbouw van de kristelijk-sociale organisaties in Limburg, o.m. ook van de kristelijke vakbonden, die hij vóór 1910 heftig had bestreden, omdat ze volgens hem roken naar socialisme en geïnspireerd waren door de klassenstrijd-ideeën van Karl Marx.

Persoonlijk hebben we niet aan echte archief-studie gedaan. Wel hebben we de bestaande vakliteratuur uit deze periode geconsulteerd. Ook alle bestaande publicaties (brochures, tijdschriften, open brieven enz.) van en over Rutten, o.m. ook de licenciaatsverhandeling van Mej. Mariet Nelis uit Eisden-Maasmechelen (1986 KUL. Leuven) werden doorgenomen. Zij belicht hem vooral als flamingant, maar licht ook even de sluier op i.v.m. zijn houding t.o.v. de opkomende democratie in Luik en Limburg.

In een eerste artikel nemen we de figuur van Mgr. Rutten onder de loupe i.v.m. de Vlaamse beweging tot en met 1919.

In een volgend nummer handelen wij dan over zijn houding na WO I tegenover het minimum-programma, het Vlaams-nationalisme en het AK.V.S.

De figuur van Mgr. Rutten, bisschop van Luik (1902-1927), heeft me om diverse redenen reeds lang geboeid.

Als oud-dorpsgenoot en ver familielid (mijn grootvader langs moederzijde, Lambert Rutten, was zijn neef) maakte ik in 1927, in ons geboortedorp Geistingen (Kinrooi) zijn grootse huldiging mee t.g.v. zijn diamanten priesterfeest en zilveren bisschopsjubileum. Destijds maakte een imposante en wilskrachtige grijsaard met mijter en kromstaf nog een onuitwisbare indruk op een twaalfjarige puber.

Mijn geboortedorp was ook een typisch zoeaven-dorp, men telde er negen op amper 500 zielen.

Twee broers en drie neven (0.a. mijn grootvader langs moederzijde) van Mgr. en vier ooms van mijn vader (de grootste Zoeavenfamilie uit Vlaanderen) trokken tussen 1863-1870 als vrijwilliger op om de rechten van Paus Pius IX te verdedigen tegen de Italiaanse vrijheidsstrijders, Victor-Emmanuel, Cavour en Garibaldi. Seminarist Rutten schreef in 1861 zijn werkje **"Het slagveld van Castelfidardo"**; hierin stak hij de loftrompet van de verdedigers van de Pauselijke rechten in Italië. Onbewust heeft hij zodoende zijn familie- en dorpsgenoten geestdriftig gemaakt voor dit hoge kerkelijk ideaal, ook al maakte hij bezwaren, toen één van zijn broers wilde vertrekken. Door de éénmaking van Italië werd groot onrecht aangedaan aan de Paus, als wereldlijk vorst, maar niemand betwist nog, mijn inziens, dat de Paus als geestelijk leider van de katholieke Kerk, beter geen groot wereldlijk vorst kan zijn. De zuiverheid van de geestelijke boodschap werd eeuwenlang doorkruist en versomberd door machtsdrang en politieke belangen, waardoor de goddelijke zending van de Kerk werd ontkracht en ontsierd. Mgr. Rutten was ook de eerste priesterstudent van ons heropgericht H. Kruiscollege te Maaseik in 1855 (na een afwezigheid van ongeveer 60 jaren t.g.v. de uitdrijving van alle kloosterlingen door de Franse revolutionairen), waar ik zelf school liep en meer dan 40 jaren les gaf. Ik ben er van overtuigd, dat Mgr. Rutten zijn later flamingantisme voor een groot deel te danken had aan zijn opvoeding bij de Kruisheren, o.m. omdat de herstichting van klooster en kollege te Maaseik was geschied vanuit Nederland en in zijn collegetijd praktisch alle leraren Nederlanders waren. Dezen hebben hem zonder twijfel de nodige kennis en de warme liefde voor zijn moedertaal bijgebracht. Trouw aan eigen aard en volk is daarvan de logische conclusie.

Hoe werd Mgr. Rutten flamingant?
Pater Jageneau, s.j. vertelt in de Standaard van 15-16-17 juli 1967, ter g.v. het veertigjarig afsterven van Mgr. Rutten a.V.

"Het was 3 augustus 1920 in het kollege te Tongeren. De bijna tachtigjarige Mgr. Rutten zat de prijsuitdeling voor. Als kleine humaniora-leerlingen keken we vol ontzag naar de grijze prelaat met de vinnige oogjes. Amper hersteld van een zware ziekte, sprak de bisschop traag. Het waren echter woorden, die wij nooit meer zouden vergeten.

'Als men oud wordt en de dood stilletjes aan ziet naderen, vraagt een mens zich soms af, of hij bepaalde dingen niet anders had moeten doen. Ik ook heb op mijn leven teruggeblikt en soms wel een en ander betreurd. Maar wanneer ik mijn houding op Vlaams gebied onderzocht, besloot ik met gerust gemoed: *"Mocht ik opnieuw beginnen, ik zou het juist hetzelfde doen."* En gemoedelijk ging de bisschop verder: *"hoe ik flamingant werd? Och, mijn moeder was een brave Kempense*

(bedoeld Maaslandse) vrouw en toen ik eens bij het einde van het schooljaar met mijn prijsboeken thuis kwam, keek zij bedroefd en zei - ik versta niets van al die boeken! - Het waren inderdaad allemaal werken in het Frans. Heel ons onderwijs (middelbaar) was in het Frans. Toen voelde ik, dat er iets scheelde: het onderricht vervreemdde ons van het volk."[1]

Gedreven door zijn jeugdflamingantisme werd hij als seminarist te St. Truiden een actief en productief lid en later voorzitter van het literair en Vlaamsgezind genootschap **"Utile Dulci"**. Het was het eerste taalminnend genootschap na 1830 opgericht in een middelbare school. Alhoewel aanvankelijk zuiver literair van inslag, als tegenhanger van de "Académie française" voor de Waalse studenten te St. Truiden, werden op de vergaderingen ook actuele Vlaamse problemen besproken. Zodoende kwam het ook meermalen in conflict met de schooldirectie. Vele Limburge intellectuelen, zowel priesters als leken, werden daar flamingant, bij zoverre dat meerderen vrijwillig of gedwongen, in gewetensnood, het seminarie verlieten (o.a. Lodewijk Plessers).

Leraar, directeur en pastoor-deken te St. Roch-Ferrières en directeur Klein-seminarie en Filosoficum te St. Truiden.

Alhoewel aanvankelijk als diaken benoemd tot leraar aan de Normaalschool in St. Truiden, ruilde hij met confrater Leen en werd in St. Roch leraar wiskunde en apologetica. Hij schreef er een handboek "Cours élémentaire d'Apologétigue chrétienne", meermalen herdrukt en zelfs in het Italiaans vertaald. Hij was er een grote steun voor vele Limburgse leerlingen. Zelfs tot na de tweede wereldoorlog voltooiden meerdere Limburgers er hun middelbare studies. Hij schreef er een dramatisch gedicht van 78 pagina's **"De Nero van het Noorden"** over de Investituurstrijd. Het werd uitgegeven te Nijmegen als **"de Kerkvervolger"**. Reeds in 1875 richtte hij er een Davidsfonds-kern op met 4 leden (3 Vlaamse leraars en als vierde lid alle Vlaamse leerlingen van poësis en retorica).

In de eerste schoolstrijd (1878-84) in België tegen de **"ongelukswet van 1879"** nam het episcopaat draconische maatregelen tegen de onderwijzers, die les bleven geven in deze **"goddeloze"** scholen (in het L.O. werd godsdienst als leervak tijdens de lesuren afgeschaft) en de ouders, die er hun kinderen naar toe stuurden. Zowel aan de onderwijzers en ouders als aan de grotere leerlingen van de Rijksnormaalscholen moesten de sacramenten geweigerd worden. In de sensibilisering van de publieke opinie speelde Kanunnik Rutten weer de Vlaamse viool, o.m. te Maaseik, waar de Nederlandsonkundige Waal, oud-minister Cornesse, op een grote volksmeeting de Maaslanders moest toespreken en waar Rutten, toevallig met verlof in zijn geboortedorp, zijn overwegend agrarische toehoorders kon meeslepen in het katholiek verzet door zijn overtuigende Nederlandse toespraak.

Groot-vicaris en voorzitter van het Groot-seminarie te Luik (1879-1901/2)

Reeds in 1885-86 maakt Martinus-Hubertus een ongedateerd rapport over aan zijn bisschop, Mgr. Doutreloux, over de noodzakelijkheid van een beter Nederlandstalig onderwijs in het bisdom. Doutreloux was zijn oud-directeur en voorganger op het klein-seminarie te St. Roch. Hij rekende

[1]Nota: Pastoor Wellens (1870-1955) vertelde me dat Mgr. de Montpellier, de voorganger van Mgr. Doutreloux, op zijn vormsel-reizen de Limburgse kinderen in het frans toesprak. Een assistent-kanunnik trad dan op als tolk.

op begrip bij de bisschop niet alleen vanwege persoonlijke sympathieën, maar vooral (vermoedelijk), omdat deze de zoon was van een Waalse moeder en Hasseltse vader.

Wees op zevenjarige leeftijd werd hij daarna opgevoed bij zijn heeroom in Nederlands-Limburg in het gehucht Papenhoven (Grevenbicht) bij Sittard. Zijn verslag komt in het kort hierop neer: niet alleen de Vlaamse adel en de high-life, maar ook de burgerij en de intellectuelen in Vlaanderen, zijn door hun studies en/of milieu verfranst. Noch de publieke ambtenaren noch zelfs priesters zijn in staat correct Nederlands te praten en te schrijven.

Zelfs gelijk welke flamingant kan zonder degelijke voorstudie van de desbetreffende terminologie zich behoorlijk uitdrukken over landbouw, politiek, recht, exacte wetenschappen, godsdienst enz.

Welk is de oorzaak van deze toestand? Het gebrekkig onderwijs in de moedertaal. In de verfranste meisjespensionaten is de toestand nog erbarmelijker. Zijn concrete voorstellen kunnen als volgt worden samengevat:

1) In de colleges van Peer en Bree e.a. agrarische gebieden, waar praktisch alle leerlingen nederlandstalig zijn, moet Nederlands hoofdvak worden, met minstens 2 u. per week les. Ook Engels, Duits, godsdienst en retraites moeten in het Nederlands gegeven worden. Dialect praten is altijd verboden (wellicht een vrome wens voor colleges met uitsluitend vierjarige humanioraleergang). Frans spreken is officiëel verplicht (nog vromere wens!!!). Op bepaalde dagen en uren mag de directie de toelating geven A.B.N. te praten. We leven nog in de tijd van de beruchte taalsignum, vaak smalend "het sikske" genoemd.
2) In de instellingen, waar Nederlandstaligen samenleven met een groot aantal Franstaligen (b.v. St. Truiden) blijft Nederlands hoofdvak voor de Vlamingen (2 u.). Godsdienst en retraites moeten op de lagere klassen in het Nederlands worden gegeven, niet echter op de hogere afdeling.

Ook brengt de vicaris-generaal begrip op voor practische verwezenlijkingen terzake en voor geleidelijkheid in de uitvoering.

Om zijn ideeën ruimere weerklank te doen vinden verdedigde hij ze in deze tijd in een voordracht voor het Davidsfonds te Gent en te Antwerpen. Ze verscheen in 1891 in "het Belfort".

Tijdens één van de congressen voor maatschappelijke werken (1886, 1887 en 1890), door Mgr. Doutreloux te Luik georganiseerd, liet vicaris-generaal Rutten, als sectie-voorzitter de volgende motie goedkeuren: *"dat de hogere standen in Vlaanderen, hun verantwoordelijkheid, het ware volksbelang en hun eigen voordeel beseffende, zich door een grondige kennis der moedertaal in staat stellen, om op hun medeburgers dien invloed uit te oefenen, welke hun maatschappelijke stand meebrengt om met woord en daad de katholieke volkswerken te ondersteunen en aldus de invloed en de uitbreiding van de socialistische leerstelsels afdoende te bevechten."*

Mgr. Rutten was beslist niet een holklinkende en hoogdravende theoreticus van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd; vooral te Luik zag hij de schrijnende en hemeltergende nood van de Vlaamse Jan-met-de-pet.

Tijdens zijn zestienjarig voorzitterschap van Davidsfonds Luik, bereikte de afdeling haar hoogtepunt, met een piek van 52 leden. “Het Werk der Vlamingen” van de paters Redemptoristen steunde hij door zelf te gaan preken in meerdere parochies. Voor de 30.000 Vlaamse gastarbeiders in de Luikse agglomeratie legde hij Vlaamse missen in, stichtte een eigen ontspanningskring, een inlichtingsbureau voor Vlaamse dienstmeisjes, een Vlaamse bibliotheek en een Vlaams “patroonschap” een soort “Kolpinghaus” voor Vlaamse arbeiders.

Bij de inhuldiging van een Vlaams clublokaal vermeldde hij speciaal het weekblad “De Werkman” van Pieter Daens van Aalst, omdat het 1.000 Fr. had bijeengebracht met inschrijvingen van… 10 centiem.

In een voordracht te Antwerpen uit de jaren 80 over “De zending van het Vlaamse volk”, legde hij vooral de nadruk op de **eigenwaarde** van de Vlaming als onmisbare voorwaarde voor volkse trouw, zelfrespect, fierheid en geloofstrouw.

Bisschop van Luik (1901/2-1927)

Mgr. Rutten en de “beruchte” Instructions Collectives van het Episcopaat (1906)

Politieke constellatie in België na 1884

Na 1830 en vooral na de veroordeling van de liberale vrijheden door de Paus stond het Belgisch Episcopaat niet onverdeeld gunstig tegenover de liberale Belgische staat. Onder invloed van de Pauselijke nuntius in België, de latere Paus, Leo XIII, die het liberaal-katholicisme niet ongenegen was, maar vooral door de katholieke verkiezingsoverwinning van 1884 (na de verwoede schoolstrijd), waarna de katholieken voor 30 jaar de absolute meerderheid veroverden, was voor de bisschoppen de “staat”, op de eerste plaats hùn zaak en die van de gelovigen. De bisschoppen wezen hun onderdanen op hun religieuze plicht van aanhankelijkheid aan het unitaire Belgische vaderland. Het ijveren van de katholieke flaminganten voor de vernederlandsing van het middelbaar en hoger onderwijs werd door hen afgekeurd en zelfs veroordeeld in naam van de religieuze plicht van onderdanigheid aan het kerkelijk gezag.

Daarenboven was in 1882 de **wet Coremans** goedgekeurd voor het officieel middelbaar onderwijs. Ze hield in:

a) dat het Nederlands verplichte voertaal werd in de Rijksmiddelbare afdelingen van athenea en middelbare scholen voor Nederlands, Duits en Engels en vanaf 1886 ook nog van twee andere vakken naar keuze.

b) dat de vaktermen voor wis-, natuur-, aardrijkskunde en geschiedenis tweetalig moesten aangeleerd worden. Maar de regering mocht altijd beslissen, dat de nederlandstalige lessen geheel of gedeeltelijk in het Frans mochten onderwezen worden (de Belgische faciliteiten-ziekte, die ons ook nu nog rond Brussel en in Voeren zware parten speelt). In Tongeren bestond in het atheneum nog een volledige Franstalige sectie tot WO I.

De weinig kerkelijk-liberaliserende, maar toch katholieke volksvertegenwoordiger, Coremans, had reeds vanaf 1881 vruchteloos getracht via een amendement op het liberale regeringsontwerp van 1883 zijn latere wet ook verplichtend te maken voor het vrij onderwijs.

Na de wet van 1883 zetten de katholieke Flaminganten zich onverpoosd in, om van hun bisschoppen te bekomen, hetgeen door de wet Coremans aan het rijksonderwijs was opgelegd. Ze hadden vier zware argumenten.

Het nederlandstalig onderwijs zou bij de Vlaamse jeugd meer vaderlandsliefde aankweken en hun een gezonde zelfstandigheid bijbrengen t.o.v. het buitenland (bedoeld is natuurlijk het laiciserende Frankrijk).

Iedere normale opvoeding moet gebeuren in de moedertaal.

Katholiek en Vlaams zijn één. Verfransing betekent in de praktijk ontkerkelijking.

De hogere standen hebben o.m. ook een sociale functie. Om die te kunnen vervullen, moeten ze de taal van het volk kennen. Zodoende kan ook het socialisme efficiënt worden bestreden.

Hoe dacht Mgr. Rutten over dit alles?
Dit blijkt uit twee brieven van 6 en 28 november 1904, gericht aan Davidsfonds voorzitter, Prof. Helleputte, volksvertegenwoordiger voor TongerenMaaseik:

> *"Quant au évèques, ils sont absomument et unanimement décidés à s'opposer de toutes leurs forces à ce que l'état vienne se mêler de l'enseignement moyen dans les établissements libres. On dit cependant que quelques députés flamands veulent faire passer la loi malgré tout et l'on vous cite parmi les plus intransigeants. J'ai de la peine à croire que vous voudriez prendre part à une entreprise qui aurait les plus graves conséquences pour notre patrie et pour la cause politique. C'est toutefois un devoir pour moi.... de faire appel à votre conscience... Je suis dévoué à ma langue maternelle autant que n'importe qui, mais je ne comprendrai jamais qu'un catholique puisse mettre un instand l'intérêt de la langue au-dessus de ceux du pays et de la religion."*

Wat bedoelt Rutten met de belangen van land en godsdienst? Vermoedelijk niet alleen de staatsinmenging in het vrij onderwijs, maar ook de eenheid van de katholieke partij en de overwinning van de katholieken bij de verkiezingen van 1906.

Helleputte laat zich door deze argumenten niet overtuigen en schrijft *"dat de bestaande toestand een schande is voor het land en dat de verantwoordelijken (= het epicopaat) er maar vrijwillig een einde aan hadden moeten maken."*

Wat stond er juist in de "Instructions collectives aux directeurs et aux professeurs de l'enseignement libre" van 1906?
Na in hun voorwoord de systematische verwaarlozing van het Nederlands als onkristelijk, antisociaal en anti-nationaal te hebben gebrandmerkt (hoogstwaarschijnlijk opgenomen onder druk van Mgr. Rutten) komen de richtlijnen van de bisschoppen in het kort hierop neer:

1. Het lager onderwijs zou tweetalig mogen zijn in Vlaanderen (het Frans zou mogen aangeleerd).

2. Als voorbereiding op de universiteit moet de voertaal in het M.O. een internationale taal zijn (in casu het Frans). Met het oog op het nationaal belang (= het patriottisme van de Vlamingen?) moet er ex professo 2 uur Nederlands in alle klassen onderwezen worden. Met uitzondering van Frans, Engels en Duits mochten de leraren ook gedeeltelijk doceren in het Nederlands.
3. I.v.m. de splitsing van de katholieke Universiteit van Leuven, stelde het episcopaat, dat een universiteit eerst en vooral de algemene culturele belangen moet dienen en dat het aanleren van een hoger beroep slechts een secundaire rol speelt. Bijgevolg zijn Frans en Nederlands niet evenwaardig op universitair niveau en moet het Frans de algemene voertaal blijven.

Ondanks het feit, dat deze instructies in de praktijk vrij belangrijke verbeteringen aan de bestaande situatie brachten, veroorzaakten ze, vooral door de principiële afwijzing van het Nederlands als voertaal voor het H.O., vele jaren een diepe vervreemding tussen episcopaat en Vlaamse beweging, omdat ze de grondbeginselen van de Vlaamse beweging veroordeelden, juist op een ogenblik dat deze zich begon in te zetten voor de vernederlandsing van Gent en de gedeeltelijke splitsing van Leuven (de 3 kraaiende hanen van 1910, Van Cauwelaert, Huysmans, Franck).

Hoe reageerden de katholieke flaminganten op de "Instructions"?

De "Instructions" zaaiden in elk geval grote verwarring in hun rangen. Helleputte, Mej. Belpaire en professor Vliebergh bleven op hun standpunt en verdedigden de uitbreiding van de wet Coremans voor het vrij onderwijs, terwijl de priesters Walgrave en inspecteur Muyldermans (ook flaminganten) op de meeting van de Nederduitse bond te Antwerpen zwichtten voor de argumenten van de bisschoppen. Meer verwonderlijk is, dat de zeer gezagvolle leider Frans Van Cauwelaert, professor te Freiburg (Zw.) niet meer tegen de "Instructions" durfde reageren. Zat zijn driemalige kandidatuur voor een professoraat-psychologie te Leuven daar voor iets tussen? Zonder de steun van Mercier, de geestelijke vader van de "Instructions", kon hij als zijn oudstudent er zeker nooit benoemd worden en uiteindelijk werd hij er om "politieke" redenen niet benoemd, hetgeen hij volgens Prof. Reginald de Schrijver nooit helemaal heeft kunnen verwerken.

Van Vlaamse zijde werd een storm ontketend tegen de principiële afwijzing van het Nederlands als voertaal voor M. en H. onderwijs. Drie honderd zestig vooraanstaande katholieke Vlamingen vroegen eerbiedig, doch met klem aan hun bisschoppen het recht op M. en H. onderwijs in eigen taal.

Welk was de reactie van de scholieren-tijdschriften "De Student" (Antwerpen en Vlaams Brabant) en "de Vlaamse Vlagge" (West-Vlaanderen), die aanleunden bij het A.K.V.S.?

Als protagonist van de harde strekking vindt E.H. Frans Drijvers (de Student), dit in tegenstelling tot Fr. Van Cauwelaert, die meer de nadruk wilde leggen op de zelfvorming van de scholier dan op aanwakkering tot Vlaamse strijdlust, de "Instructions", globaal genomen, vernederend, zeker i.v.m. het hoger onderwijs.

Seminarist Oscar Verhaeghe (Vlaamse Vlagge) is minder hard in zijn kritiek, maar slaat toch het episcopaat het argument van het Frans, als voertaal voor het H.O. als wapen uit de hand, want hij schrijft:

"Om op de hoogte te blijven van de ontwikkeling van de wetenschap is niet alleen de kennis van het Frans nodig, maar ook van andere wereldtalen. Een verfransing van de universiteit is daarvoor niet nodig. Geen enkel ander land ruilt de volkstaal voor een wereldtaal aan de universiteit, ook Nederland niet, dat trouwens enkele Nobelprijswinnaars heeft.
Een universiteit is niet allereerst een vergaarbak van wetenschap, maar een beroepsopleiding voor toekomstige volksleiders voor wie de kennis van de volkstaal onontbeerlijk is."

Ook is hij blij, dat de bisschoppen hebben gepleit voor het A.B.N. en geen onderscheid hebben gemaakt tussen Vlaams en Nederlands, hetgeen voor "de Vlagge" een stimulans is om toenadering te zoeken tot Nederland. Mij persoonlijk is het altijd een raadsel geweest, waarom de flaminganten niet meer met Nederland hebben geschermd, waar H.O. in het Nederlands werd verstrekt. Bleef Nederland ook toen nog bij velen de baarlijke protestantse duivel uit het Noorden, waarnaar het inopportuun was te refereren in de Vlaamse strijd?

Hoe kon een oprecht Vlaamsgezinde bisschop als Mgr. Rutten zijn handtekening zetten onder de beruchte "Instructions Collectives"?
Durfde hij zich niet tegen zijn collega's verzetten in naam van de bisschoppelijke solidariteit? Voelde hij zich niet sterk genoeg ten overstaan van de oud-Leuvense prof., Kardinaal Mercier, die ook in het buitenland hoog in aanzien stond als roerganger en bezieler van het neo-thomisme? Of ondertekende hij met de dood in het hart, gelijk dat bij politici en gezagsdragers voorkomt, wanneer zij om opportuniteitsredenen beslissingen moeten treffen, waar ze eigenlijk zelf niet achterstaan? Had hij een zeker vertrouwen in de nieuwe aartsbisschop Mercier om reden van zijn sporadische sympathie-uitingen voor de Vlaamse zaak en meer bepaald voor de bevordering van het A.B.N. in plaats van het zich zelf discriminerende Vlaams dialect?

Neen, de enige reden van zijn handelen was zonder twijfel: de staat mag zich onder geen enkel opzicht mengen in het katholiek onderwijs krachtens het grondwettelijk beginsel van de vrijheid van onderwijs. De hiërarchie was van oordeel dat ze een absolute macht had over haar eigen onderwijs. Noch ouders, noch staat, noch gelijk welke andere instantie mocht er zich mee bemoeien. Gelijk welke eis van een leek op dit vlak was voor haar een gebrek aan eerbied t.o.v. het kerklijk gezag. Alleen de bisschoppen konden oordelen over de opportuniteit van hervormingen, want de belangen van kerk en godsdienst vallen onder hun uitsluitende verantwoordelijkheid.

Merkwaardig in dit verband is de kleine opening in de gedachtengang van Mgr. Rutten hieromtrent in zijn synodale rede van 1910 aan de geestelijkheid: *"Het zou misschien wijs geweest zijn het resultaat van de wijzigingen door de* ***Instructions Collectives*** *aangebracht ten voordele van het Nederlands in het M.O. af te wachten, alvorens een wettelijke tussenkomst in te roepen, die altijd min of meer gevaarlijk is voor de kostbare vrijheid van onderwijs."*

Door de sterke Vlaamse tegenwind was deze problematiek dermate geëvolueerd, dat zelfs Kardinaal Mercier in november 1909 overtuigd was, dat een wettelijke regeling onafwendbaar bleek, zodat uiteindelijk in 1910 de wet Coremans verplicht kon worden gemaakt voor het vrij onderwijs. Wel een van de sterkste bewijzen, dat zogenaamde heilige principen het op de duur moeten afleggen tegen een goed georganiseerde, volgehouden en handig gevoerde volksfelitaire) beweging. (cfr. 1968 e.v. de actie voor Leuven Vlaams).

Eerlijkheidshalve moet wel erkend worden, dat het episcopaat ietwat tussen twee vuren stond: enerzijds mochten de rijksscholen onder bepaalde voorwaarden nog een Franstalige sectie in Vlaanderen oprichten en anderzijds vreesden de bisschoppen de concurrentie van Jezuïeten en Jozefieten met hun overwegend franskiljonse mentaliteit, te meer daar vooral in de steden de burgerij grotendeels franskiljons dacht en juist uit dat milieu recruteerden de colleges hun leerlingen.

Wie geen Vlaamse reflex had, was voorstander van de bestaande toestand.

Meer verbazend is de handtekening van Mgr. Rutten i.v.m. par. 4 van de Instructions, waar het Nederlands principieel als voertaal voor de universiteit (ook te Leuven) wordt afgewezen. Het princiep van staatsinmenging terzake was **toen** nog niet aan de orde; er dreigde absoluut geen enkele Rijksbemoeiing.

Was hij misschien ook toen innerlijk overtuigd, dat de splitsing van Leuven financieel niet haalbaar was. Enkele jaren later bleek hij een vurig verdediger van de geleidelijke splitsing van Leuven. Merkwaardig in dit verband is hetgeen hij in 1923 aan Kardinaal Mercier schrijft, i.v.m. de Vlaamse leergangen te Leuven, die o.m. door de profs Sencie, Van Dievoet en Van Hove zonder honorarium werden gegeven. *"Voor Nederlandse leergangen te Leuven is er nooit geld beschikbaar; men slaagt er wel in altijd geld te vinden voor de basiliek van Koekelberg - ce temple monstrueux, ornement de la capitale, plutôt que maison de prière -".*

Zijn synodale rede van 20 april 1910, naar aanleiding van de aanstaande uitbating der koollagen (=mijnen) in Limburg (2)

Deze rede van 18 pagina's werd in het Frans uitgesproken voor een 50-tal Luikse en Limburgse dekens en kanunniken en werd later tweetalig uitgegeven door het Davidsfonds tegen de prijs van 50 centiemen.

In zijn inleiding spreekt hij over het dreigend gevaar voor Limburg n.a.v. de vestiging van vele "vreemden" (ingenieurs, kaderpersoneel en arbeiders). De eerste kolen werden gedolven in 1914 te Winterslag.

In Luik had hij vastgesteld welke verwoestingen het ongodsdienstig en anarchistisch socialisme in het arbeidsmilieu had aangericht. Om dit euvel in Limburg te voorkomen moesten zijns inziens de "meesters en bestuurders" Vlamingen zijn of minstens Nederlands kennen en tevens katholiek of minstens breeddenkende pluralisten. Katholieke beroepsverenigingen en mutualiteiten moesten worden opgericht ter beveiliging van het geloof van de arbeiders.

Iedereen zou van de bisschop hier een uiteenzetting verwachten over het sociaal vraagstuk in de geest van Rerum Novarum (1891)[2].

[2]In 1890 had hij als vicaris-generaal voor het Davidsfonds te Gent een voordracht gehouden over het maatschappelijk vraagstuk, waarin hij vooral te keer was gegaan tegen het socialistische "krieldier" (= microbe). De enige dam tegen het socialisme was volgens hem de terugkeer van de arbeiders tot het geloof. Als paternalist verwierp hij toen alle eisen van de kristen-democratie, zoals het familie-loon, het algemeen stemrecht, het wettelijk minimumloon, dat hij beschouwde als een maatschappelijk en publiek gevaar! Later wijzigde hij zijn sociale inzichten en reeds in 1904 stelde hij aan de Luikse syndicalist H. Francotte voor "vrije kristen-syndicaten" op te richten (P.Gérin: Catholique liégeois et question sociale (1833-1914 pag. 248).

Nee, voor hem is het een gelegenheid te spreken over het Vlaamse vraagstuk. De rechten van de moedertaal verdedigen betekent voor hem opkomen voor de onafhankelijkheid, de vrijheid, de waardigheid en het geweten van de arbeiders. Na zijn schets van de feitelijke toestand in Vlaanderen, herneemt hij in grote lijnen zijn rapport aan zijn voorganger Mgr. Doutreloux van 1885-86, hierboven beschreven.

Hij toont zich o.m. ook voorstander van een vrijwillige, niet door een wet opgedrongen tweetaligheid van elke intellectueel in België. Een stelling, die ook door Kamiel Huysmans tot op hoge leeftijd werd verdedigd en waartegen mijn inziens, principieel geen enkel bezwaar kan worden ingeroepen, maar die in feite, en zeker toen, neerkwam op tweetaligheid voor de Vlamingen en hoogstens wat "broebelvlaams" voor de Franstaligen, zodat concreet de numerieke Vlaamse meerderheid in haar minderwaardige toestand werd vastgepind.

Op de opmerking, dat de eenheid van het vaderland er baat zou bij vinden, als de Vlamingen het Frans als gebruikstaal zouden bezigen, antwoordt hij a.v. *"Het is een grove rechtschending, een groot kwaad, een volk zijn moedertaal te ontnemen, omdat ze niet alleen het meest levendige bestanddeel is van elke nationaliteit, maar ook haar allereerste recht.*
Het Nederlands is een machtig bestanddeel voor de Belgische nationaliteit en een zeer grote hinderpaal voor Franse annexatie en voor verkeerde Franse ideologieën (in Frankrijk werd in 1904 onder stuwing van de oudseminarist, Dr. Combes, minister van Binnenlandse zaken en Eredienst, het hele katholiek onderwijs verboden en onder het ministerie Rouvier werd Frankrijk een volledige leke-staat). *Wallonië behoedt anderzijds België voor verduitsing en protestantse leerstellingen (de baarlijke duivel uit het Noorden).*
De trouw aan eigen volksaard is voor Vlaanderen de beste waarborg voor zijn katholiciteit en zijn moraliteit en tevens een onmisbaar middel voor verdere ontvoogding en ontwikkeling."

Het voornaamste belang van deze rede is, m.i. vooral de publieke steun in de rug vanwege bisschop en nog wel vanuit een tweetalig bisdom voor de flaminganten, die eufemistisch gezegd "nooit" verwend zijn geweest van uit kerkelijk-hierarchische hoek.

Mgr. Rutten, de Eerste Wereldoorlog en het activisme

Mgr. Rutten en de Duitse inval.
Rutten was niet alleen een overtuigd flamingant. Hij was vóór, tijdens en na WO l een even vurig Belgisch patriot. Hij kon o.m. niet begrijpen, dat iemand zich eerst Vlaming kon voelen, alvorens Belg te zijn, en dit ondanks het feit dat men door geboorte en afstamming eerst Vlaming is, eer men op het gemeentehuis als Belgisch staatsburger wordt geregistreerd.

Tijdens de eerste oorlogsdagen van augustus 1914 maakte hij deel uit van de Luikse notabelen, om de Duitsers, die reeds stad en citadel hadden bezet, te vragen, de stad niet verder te verwoesten, indien, zoals de Duitsers eisten, de Luikse forten (Loncin e.a.) zich niet overgaven.

In zijn brief van 18 augustus 1914 aan commandant Bayer, Duits gouverneur van Luik protesteert hij tegen de gruwelen, moorden en verwoestingen door het Duitse leger, gepleegd tegen zijn onderdanen bij de inval. Ook later vraagt hij aan von der Goltz-Pacha, die met zijn staf was gelogeerd op het bisdom, een einde te maken aan de wreedheden. Hij kon dit met des te meer recht,

daar hij in zijn herderlijke brief van 22 augustus, waarin de dood werd aangekondigd van Paus Pius X, zijn gelovigen met aandrang had verzocht zich te onthouden van daden van vijandschap t.o.v. het Duitse leger om geen represailles uit te lokken, waarvan vaak onschuldigen de eerste slachtoffers zijn.

Op 25 oktober 1914 liet hij via een volksvertegenwoordiger van de katholieke Duitse Zentrumpartij een brief overhandigen aan de Keulse aartsbisschop om zijn ongenoegen te uiten over het feit, dat de Duitse katholieken niet hadden geprotesteerd tegen de Duitse gruwelen in België[3]. Hulpbisschop P.J. Lausberg van Keulen stuurde hem enkele maanden later een zeer diplomatisch antwoord, waarin hij vooral de nadruk legde op de volgende feiten: de Duitse keizer heeft op verzoek van de Keulse kardinaal het uitzonderlijk statuut van officier toegekend aan alle krijgsgevangen Belgische priesters. Ook seminaristen en kloosterlingen werden ondergebracht in de seminaries of colleges van Münster en Paderborn. De kardinaal heeft bij de keizer bekomen, dat de Belgische bisschoppen vrije betrekkingen mogen onderhouden met de H. Stoel.

Mgr. Rutten spande zich, aanvankelijk ook met succes, in om burgerlijke gevangenen, door de Duitsers opgeëist, naar huis te laten terugkeren. Vanaf 19186 werden alle werklozen, die een gevaar betekenden voor "Ruhe und Ordnung" door de Duitsers weggevoerd. Een brief van Mgr. Rutten aan gouverneur-generaal von Bissing van 19 oktober 1916 bleef ditmaal zonder gevolg.

Het activisme in Limburg

In haar licenciaatsverhandeling van 1972 aan de K.U.L. "het Activisme in Limburg 1917-18" schrijft Marie-Jeanne Leemans, dat het activisme in Limburg een laatkomer was. "De Bode van Limburg", een weekblad door enkele Vlaamsgezinden in het leven geroepen, verscheen voor het eerst op 5 maart 1916. Pas in 1917 sympathiseerde het openlijk met het activisme (11.000 ex. in 1917 volgens de Tätigkeitsberichte), dit vooral onder de stuwing van Jan Borms, de jongere broer van Dr. August Borms. Aan twee figuren, Mgr. Rutten en aalmoezenier Paul Vandermeulen werden meerdere hoofdartikels gewijd.

Dat het activisme, vooral na de vernederlandsing van Gent, ook in Limburg op vrij behoorlijke belangstelling (en sympathie???) kon bogen, blijkt uit de cijfers uit "de Bode" over de maanden december 1917 en jan.-feb. 1918 over het aantal aanwezigen op propaganda-vergaderingen van het Limburgse Bureau: Kortessem (150), St. Lambrechts-Herk (150), Opglabbeek (200), Munsterbilzen (200), Elen (130), Meeuwen (350), Zonhoven (300), St. Truiden (400). Voor Hasselt, Bree, Peer, Neerpelt, Herk-de-stad, Mechelen-aan-de-Maas, Tongeren en voor meerdere Limburgse dorpen wordt geen aanwezigheidscijfer opgegeven.

[3]Op de conferentie voor herziening der leerboeken voor geschiedenis (20-25 aug. 1954) te Braunschweig, ingericht door de Belgische federatie van geschiedenisleraren en het Internationales Schulbuch an der Kant-Hochschule verklaarden de Conferentie-leden unaniem a.v. (Puttemans, Lousse en Eckert, Schüddekopf).
"De wandaden van augustus 1914 zijn te verklaren door de onverwachte sterke weerstand van het Belgisch leger en door de vrijschutters-psychose. De vroegere Duitse stelling over een georganiseerde weerstand van de Belgische burgerbevolking, indruisend tegen het volkerenrecht, is volgens de uitslag van de laatste wetenschappelijke opzoekingen, onjuist, evenals de propaganda-thesissen over sommige Duitse gruwelen, als b.v. afgehouwen kinderhanden. Wel werden er afzonderlijke daden gesteld tegen het oorlogsrecht."

De activistische leiders in Limburg (altijd volgens M.J. Leemans) waren *"allen intellectuelen en stuk voor stuk idealisten, alleszins, geen arrivisten of opportunisten."* En wij voegen er aan toe ook allen vooraanstaande katholieken, behalve de vrijzinnige Steven Prenau uit Mielen-boven-Aalst (St. Truiden), die eerst liberaal was en tijdens de oorlog socialist werd. De meest bekende, overigens een zeer bezadigd man, was de Hasseltse schepen en provinciaal raadslid voor de Katholieke partij, Dr. juris Paul Bellefroid, lid van de Kon. VI. Academie voor letteren en schone kunsten. Ondanks zijn lidmaatschap tijdens WO I van de Limburgse Mijnraad, een onderafdeling van het activistische ministerie van arbeid en nijverheid, (waarin hij zich o.m. verzette tegen de overname van de Franse aandelen van Schneider en Cie en van le Creusot in de mijnen van Beringen, Winterslag en Eisen door Duits kapitaal en voorstander was van aankoop door de Belgische staat) was hij gelukkig voor hem, op 11 november 1918 bij zijn Nederlands-Limburgse schoonouders te Roermond. Hij bleef in Nederland, verscheen op 26.7.1921 voor het Assisenhof van Tongeren, pleitte zelf en werd vrijgesproken. In 1925 werd hij de eerste rector magnificus van de katholieke universiteit van Nijmegen. Met oud-directeur C. Libbrecht (Opoeteren) en Dr. Quintens (St. Truiden) hoorde hij bij de ouderen van de gematigde richting.

Welk was de invloed van het activisme op de Limburgse studenten[4]

De eis van de Nederlandstalige universiteit was reeds vóór de oorlog gesteld door Vlaamsgezinden uit alle partijen. Vanzelfsprekend was de vernederlandsing van Gent mei Duitse hulp een vette kluif voor de scholieren van de A.K.V.S.-bonden. De "Jonge Klauwaerts" van Hasselt en ook "Frissche Heikracht" van Bree, spraken zich, na enige aarzeling, vrij unaniem gematigd pro-activistisch uit. In de bond van Bree waren op dat ogenblik 4 groot-seminaristen (Luik) en 7 klein-seminaristen (St. Truiden). Over andere Limburgse bonden zijn we niet geinformeerd, maar ook in de andere Vlaamse provincies waren meerdere scholieren en studenten sympathisant van de activistische verwezenlijkingen.

Krijgsaalmoezenier Dr. Paul Vandermeulen, oud-voorzitter A.K.V.S.Limburg, had in het **"Limburgs Studentenblaadje voor oorlogstijd"** (1-2-1916 tot 1-5-1917), dat aan het front verscheen, twee artikels gewijd aan de voornaamste activistische verwezenlijkingen.

Op 25 sept. 1916 schreef hij over de vernederlandsing van Gent a.v.

1. *"Volgens het internationaal recht mogen de Duitsers Gent vernederlandsen en de Vlamingen mogen dat aannemen, ook al ontvingen wij die keure onzer geestelijke vrijheid liever niet van de vijand.*
2. *Tussen de ondertekenaars zijn er mensen, flaminganten, hemelhoog verheven boven elke verdenking. Ze zijn bereid rekenschap af te leggen t.o.v. volk, land en vorst. Wij blijven ze hoogachten.*
3. *Wij, achter het front, zijn onbekwaam een juist oordeel te vellen over de maatregel.*
4. *De regering heeft tijdens de oorlog niets gedaan om de Vlamingen voor de toekomst gerust te stellen."*

Op 1 april 1917 schreef hij zijn nuchter en zeer genuanceerd oordeel neer over de pas opgerichte Raad van Vlaanderen a.v.

[4]Dr. L. Vos in Bloei en ondergang van het A.K.V.S. dl. I, bladz. 58 e.v.)

1. Aan het front kunnen wij niet juist beoordelen hetgeen in bezet gebied gebeurt.
2. Niet alles, wat de Duitsers in België invoeren, is nadelig voor het land, ook al is hun bedoeling niet zuiver en primeert waarschijnlijk hun eigen belang.
3. Als bestuurlijke scheiding de enige redding is voor Vlaanderen, dan moet ze toegepast, ook al is ze onverenigbaar met het Belgisch belang, want we zijn eerst Vlaming en dan Belg.
4. Over de opportuniteit van de maatregel is hij zeer voorzichtig: *"is de bestuurlijke scheiding door het Duits bestuur ingevoerd, nu en onmiddellijk, als vreemde inmenging in onze huishoudelijke belangen, niet nadelig voor onze Vlaamse beweging?*[5]*"*

De Leuvense prof. Lode Wils, zeker geen activisten-vriend, schrijft in zijn nabeschouwingen van zijn boek "Flamenpolitik en Aktivisme" (bladz. 58) a.v. *"De tweede betekenis van het aktivisme ligt in de weigering van de loyale flaminganten in de diaspora en* ***aan het front*** *om de aktivisten als verraders te veroordelen, waardoor hun ideeën achteraf invloed zouden krijgen op heel de Vlaamse beweging."*

Mgr. Rutten en het aktivisme

Op 15 augustus 1917 hield de bisschop een zeer uitgebreide toespraak voor zijn seminaristen (hij had zonder twijfel vernomen, dat sommigen ermee sympathiseerden) en in april 1918 voor zijn dekens over het aktivisme. Hierin wees hij op de noodzaak trouw te blijven aan de Belgische eenheid en de regering van Le Havre (faubourg Ste Adresse). In uiterst scherpe bewoordingen veroordeelde hij zowel het Vlaamse als het Waalse aktivisme.

Zijn argumentatie komt overeen met het bekende standpunt van de passivisten: de vernederlandsing van de Gentse universiteit, van de Belgische administratie (zeer schuchtere overigens!!!) taalvoorschriften voor het L. en M. Onderwijs. zijn op zich zelf genomen goed, maar ze mogen niet van de vijand komen." Hij kant zich ook tegen de administratieve scheiding en tegen een onafhankelijke Vlaamse staat, die door sommige extreme aktivisten werd voorgestaan. Overtuigd van het feit, dat de geallieerden de oorlog zullen winnen, zegt hij: *"De plus, l'activisme flamand fait le plus grand tort à la cause même qu'il prétend servir, en faissant retomber sur elle et sur les flamingants, qui la défendant par des moyens légaux et légitimes, tout l'odieux de leurs compromessions honteuses avec Pennemi et de leurs menées antipatriotiques. Leurs adversaires ne manqueront pas de s'en faire une arme contre eux."*

Ook in verband met de houding, die de katholieken en zijn priesters in de practijk moeten aannemen t.o.v. het aktivisme is hij zeer streng: *"Leken, die wetens en willens het aktivisme steunen en zeker zijn leiders en propagandisten zijn zwaar schuldig tegenover God, omdat ze schromelijk te kort schieten aan hun vaderlandsliefde en hun plicht van nationale eenheid. Voor priesters is de schuld nog groter, omdat ze de kristelijke wetten beter kennen en daarenboven aan hun gelovigen het voorbeeld moeten geven van trouw, gehoorzaamheid en onderdanigheid aan het wettig gezag."*

[5] Aalmoezenier Vandermeulen vergist zich, waar hij schrijft, dat de bestuurlijke scheiding door het Duits bestuur werd ingevoerd. De politieke zelfstandigheid van Vlaanderen en Wallonië (geen onafhankelijke staat, maar wel een federale of confederale staat in onze huidige politieke terminologie) werd in 1917 uitgeroepen door de eerste Raad van Vlaanderen, maar werd niet door het Duits bestuur erkend.

In **"De Bode van Limburg"** van 28-10-1917 had men geklaagd over de wantoestanden op Vlaams gebied in het klein-seminarie van St. Truiden, waar Vlamingen en Franstaligen studeerden: *"Sommige leerlingen werden gestraft en bedreigd met wegzending vanwege hun Vlaamsgezindheid. Waalse leraars spraken publiek hun misprijzen uit voor het Vlaams. Ze worden niet eens verstaan door hun Vlaamse leerlingen.*
Een Vlaamse klasleraar heeft in volle klas de Vlamingen Landesverräder genoemd."

De Duitse gouverneur, luitenant-generaal, Keim stuurde een exemplaar van De bode aan de bisschop en voegde er aan toe **'ihr (v/d VI. leerlingen) völkischer Selbstbewustsein'** wordt er miskend. Hij vroeg tevens aan de bisschop paal en perk te stellen aan deze feiten en liet zelfs doorschemeren, dat het seminarie zou kunnen gesloten worden, indien de bisschop niet ingreep ter plaatse.

In zijn antwoord schrijft Mgr. Rutten, dat het Vlaams er wordt onderwezen volgens de bisschoppelijke voorschriften, dat er een bloeiende letterkundige vereniging bestaat 'Utile Dulci' (met meerdere Vlaamse publicaties) en dat de Vlaamsgezinde leerlingen er helemaal niet vervolgd, maar aangemoedigd worden.

Zelfs in zijn open brief van 11 maart 1919 (na de wapenstilstand, maar vóór de Vrede van Versailles van 28-6-1919) aan de latere Mgr. Broeckx, secretaris van de maatschappelijke werken te Hasselt over de Vlaamse beweging, brandmerkt hij de aktivisten in zijn inleiding nog steeds als landverraders, maar het lijkt me meer bedoeld als een captatio benevolentiae voor franskiljons en hoera-patriotten, om met des te meer klem zijn minimumprogramma te kunnen verdedigen. Reeds op 5 april 1919 beantwoordden 6 uitgeweken aktivisten zijn "Open Brief" met hun "Open Brief"[6]

In hun "Open Brief" aan Mgr. Rutten schrijven zij a.v.

1. *Onze samenwerking met de bezetter ter toepassing van de Belgische taalwetten, tot vernederlandsing van Gent en tot uitvoering van bestuurlijke maatregelen om het Vlaamse volk zijn rechtmatige plaats in België te verschaffen, betekende niet de minste goedkeuring van de Duitse agressie en evenmin van het onrecht door Duitsland aan België aangedaan.*
2. *Ons doel was naar de woorden van L. Dosfel (15-9-1916 te Antwerpen) de koning te begroeten als een vrij vorst van een onafhankelijk land, niet als een Duits leenheer, evenmin als de prefect van een Frans departement of als de gouverneur van een Engelse kolonie.*
3. *U, Mgr. Rutten, zijt de eerste Belgische bisschop geweest, die het tegen het verfransingsproces (o.m. in het onderwijs) hebt opgenomen. Daarvoor onze waardering.*
4. *Zelfstandigheid voor Vlaanderen in een Vlaams-Waalse federatie was en blijft het hoofddoel van ons programma.*
5. *Zijn wij landverraders, omdat wij hebben geloofd in de woorden van President Wilson (U.S.A.), die het zelfbeschikkingsrecht van alle kleine volkeren had erkend, niet alleen in Duitsland en*

[6]Het waren: dr. med. Depla, ere-voorzitter A.K.V.S. West-VI. (2 zonen in het B. leger), dr. jur. Flor Heuvelmans, oud Kath. volksvertegenwoordiger en oud-voorzitter politierechtbank Antwerpen (1 zoon in 't B. leger), dr. jur. K. Heyndrickx, ere-prof. Gent 1916, Mr. Victor Lambrechts (3 zonen in 't B. leger) dr.med. Quintens (2 zonen in 't B. leger) en dr. jur. J. A. Spincemaille (1 broer in 't B. leger)

de Donau-monarchie, maar ook in die landen, die met de geallieerden voor recht en beschaving hebben gevochten?

6. *Collaboreerden de Polen niet met Duitsland tegen Rusland (hun zogezegd vaderland-nota van mij) onder de bezetting om een Poolse universiteit te Warschau te bekomen* ***met de daadwerkelijke steun van de aartsbisschop van Warschau.*** *Vormden zij geen Poolse staatsraad onder Duitse controle in 1916?*

Nota: Voor WO I was Polen verdeeld tussen Oostenrijk, Pruisen en Rusland (het grootste deel) en tussen 1918 en 1923 werd Polen een republiek onder leiding van de latere dictator Pilsoedski.

De Tsjechen collaboreerden zelfs militair met de Geallieerden tegen hun zogenaamde vaderland Oostenrijk. Ze sloten zelfs geheime verdragen met Frankrijk voor het einde van de oorlog. Dit werd na WO I door alle beschaafde landen eenparig goedgekeurd.

In Ierland revolteerde Sinn-Fein tegen het Engelse vaderland (??) met instemming van hun bisschoppen en de aartsbisschop hield zelfs een hartroerende lijkrede bij het graf van de gevallen opstandelingen. En zij wilden los uit het British Empire, waar ze eeuwenlang toe hadden behoord (en onderjukt werden!!!)

Wij gingen niet zo ver als de Tsjechen en Ieren, die militaire steun verleenden aan de vijand van hun vaderland (??)

En zij besluiten a.v. *"Het lijkt bijna ongelooflijk, dat een Belgische bisschop, Vlaming van geboorte, met de roem van Vlaamsgezinde zelfs, over de aktivisten schrijft, dat ze landverraders zijn, omdat ze de zelfstandigheid van Vlaanderen hebben uitgeroepen.*
Ons land, Mgr. heeft dringend behoefte aan orde, vrede en rust…. Doch tevens zijn we indachtig de onaantastbare leering, ons tijdens de oorlog door Kardinaal Mercier voorgehouden: Vrede willen tot elke prijs is laf en goddeloos; om duurzaam te zijn moet de vrede gegrondvest worden op orde in de maatschappij, op rechtvaardigheid en op de triomf van het recht.
In België kan geen vrede heersen, zolang deze grondwaarheden door de bestuurders van het Belgische Staatsschip niet worden erkend en op Vlaanderen toegepast."

Of Mgr. Rutten na WO I voor aktivisten is tussengekomen is ons niet bekend.

We weten enkel, dat de staatssecretaris van het Vaticaan, Kardinaal Gasparri, bij de Belgische regering heeft geïntervenieerd om humanitaire redenen en uit kristelijk erbarmen voor Ir. Robert de Waele (1891-1963), ter dood veroordeeld te Brussel op 23 januari 1919. Hij was van 1916-1918 prof aan de hogere Land- en Tuinbouwschool te Gent, lid van de 1° en 2° Raad van Vlaanderen en de eerste veroordeelde aktivist, die voor een Belgisch Assisenhof verscheen. Kwam Rome tussenbeide, omdat hij de Franse procedure had aanvaard en erkende zich vergist te hebben? Open vraag.

Ondertekenden alle Belgische bisschoppen de "Instructions collectives" van 1906?

P. Albert Wieërs, o.s.c.

Op ons eerste artikel over **"Mgr. Rutten en de Vlaamse beweging"** (A.K.V.S.-schriften nr. 13, nov. 1986) ontvingen we meerdere reacties. De meest boeiende en de meest verrassende kwam van prof.dr.ir. Van Bouchout, KUL, die in zijn jeugd voorzitter was van de A.K.V.S.-bond Lier en tevens van het gewest Lier-Duffel. Hij stuurde ons o.m. een bundel documentatie over de viering en onthulling van een gedenksteen t.g.v. de honderste geboorte-verjaardag van Mgr. Thomas-Louis Heylen, bisschop van Namen, op 17.6.1956, in diens geboortedorp Kasterlee.

Wie was Heylen precies? (1856-1941)

Na zijn intrede in de abdij van Tongerlo (1875) en zijn priesterwijding (1881) behaalde hij aan de Gregoriana (Jezuïetenuniv.) te Rome zijn doctoraat in filosofie. Paus Leo XIII, oud-nuntius te Brussel, reikte hem persoonlijk de gouden medaille uit om zijn uitzonderlijke prestaties. Abt te Tongerlo op 31 jarige leeftijd, werd hij bisschop van Namen, toen hij 43 jaar oud was. Na het overlijden van Kardinaal Goossens in 1906 was hij bij de clerus en de meeste katholieke politici de meest genoemde als kandidaataartsbisschop. Was een Vlaming uit een Waals bisdom niet de gedroomde kandidaat in het geladen Belgisch communautaire spanningsveld? De pauselijke nuntius, A. Vico had aan de kardinaal-staatssecretaris Merry del Val enkele inlichtingen bezorgd over mogelijke kandidaten, o.m. over D. Mercier prof. te Leuven en over Mgr. Van den Branden, hulpbisschop te Mechelen. Over Mgr. Heylen had hij geschreven, dat hij ijverig, wijs en zachtmoedig was, maar dat hij als bisschop van Namen al te zeer de dagindeling van zijn vroeger abdijleven had bewaard (te 8 u. 's avonds ging hij te bed en was 's morgens om 3 uur reeds te been)[7]. Waartoe te streng (?) ascetisme al niet leiden kan?

Waarom die documentatiemap over Heylen?

Ze bevatte o.m. de fotocopie van een artikel uit het V.T.B. orgaan "De Toerist" (1.6.1956) van de Tongerlose abdij-archivaris, Dr. Milo Koyen over Mgr. Heylen, waaruit we citeren:

"In het Sint-Romboutscollege te Mechelen werden 3 flinke jongens om hun Vlaamse overtuiging aan de deur gezet. Als abt nam Heylen ze onder zijn hoede en door zijn toedoen werden twee der weggejaagden aanvaard te Weert (N.) waar zij hun studies konden verderzetten... Zijn benoeming tot bisschop van Namen heeft hem belet een leidende rol te spelen in de Vlaamse beweging; nochtans zal hij t.o.v. zijn Waalse onderdanen niet aarzelen het goede recht van de Vlamingen te verdedigen."
Tijdens een bezoek aan de regering in "Le Havre", protesteerde hij o.m. tegen de verbanning van E.H. Paul Vandermeulen... En Koyen vervolgt: "**Wat te denken over de brief van het Belgisch episcopaat** (1906), *waarin gezegd werd, dat het N. ongeschikt was voor H.O.?*
Deze brief ontstemde vele Vlamingen en werd door de Franstalige dagbladen tegen hen uitgespeeld. Betekenisvol is de bedenking in "De Standaard". Zeker deze brief verscheen met de handtekening van de Vlaamse bisschoppen, ***maar we zullen niet tegengesproken worden, wanneer we bevestigen, dat verschillende Vlaamse bisschoppen hem voor de eerste keer lazen, nadat hij verschenen was****. Dat was zeker het geval voor Mgr. Rutten en Mgr. Heylen."*
Tot zover de abdij-archivaris.

[7] Uit "De benoeming van Mgr. Mercier tot aartsbisschop van Mechelen" door R. Boudens, in "Collationes", driem. tijdschrift voor theologie en pastoraal, jg. 16 (dec. 1986).

De voornaamste spreker bij de onthulling van het Heylen-monument was de V.T.B. voorzitter, J. Van Overstraeten, Prof. Van Bouchout stuurde ons tevens een fotocopie van het stramien van zijn toespraak, hem vriendelijk bezorgd door het V.T.B. archief. Deze schets omvat drie pagina's, maar is jammer genoeg niet volledig uitgeschreven. Heylen's persoonlijkheid wordt volledig uitgetekend als toerist-wereldreiziger (voorzitter van de Eucharistische congressen in 5 werelddelen), als bevorderaar van kunsten en wetenschappen, als sociale voorman en tenslotte ook als Vlaming, waar hij o.m. ook de "Instructions" van 1906 aanraakt.

In de bewaarde archief-tekst staat niet woordelijk vermeld, wat V.O. juist heeft gezegd, maar Prof. Van Bouchout, die aanwezig was bij deze viering, schrijft mij in zijn brief van 6.12.1986 a.v. *"Ik bevond mij bij deze huldiging in gezelschap van mijn vriend, advocaat Edgard Van Dessel, hoofdbestuurslid V.T.B."*

Hij heeft V.O. daar a.v. horen verklaren: *"Velen zullen misschien verwonderd zijn, dat de V.T.B. deelneemt aan deze hulde, want de naam van Mgr. Heylen stond eens onder de verklaring, dat N. niet bruikbaar was als voertaal voor H.O. Toch staan we hier met volle overtuiging, want ik kan hier openlijk verklaren: die handtekening was vals. En voor dezen van onze Vlaamse bisschoppen voeg ik hieraan toe: er stond nog een tweede valse handtekening bij!" Ik zei tegen Van Dessel: "Hoe durft V.O. zo iets beweren? Op het podium zit toch een vertegenwoordiger van de Belg. bisschoppen (n.l. Mgr. Schoenmakers, hulpbisschop - ook Mgr. Van Uytven, 0.praem., missiebisschop in Buta (Zaïre) was aanwezig). Welke figuur gaat de V.T.B. slaan, als morgen Mechelen een plechtige logenstraffing publiek maakt? Antwoord van Van Dessel:"Wees gerust, we weten wel wat we doen. Er komt zeker geen logenstraffing. En die andere Vlaamse bisschop? Ja, Mgr. Rutten."*

Uitermate geboeid door deze gedetailleerde informatie, besloot ik mij te richten tot een kerkhistoricus en specialist ter zake, prof. Robrecht Boudens, o.m.i. (KUL), die in zijn boek **"Kardinaal Mercier en de Vlaamse beweging"** (Davidsfonds 1975) de "Instructions" vrij uitvoerig behandelt en waarin Heylen 9 maal en Rutten 21 maal worden vermeld.

Mijns inziens, zo schreef ik aan prof. Boudens, heeft Mercier mogelijk een ruimere interpretatie gegeven aan de onderlinge bisschoppelijke afspraken ter zake.

In zijn eerste antwoord (28-12-1986) schrijft Boudens a.v. *"In het verslag van de bisschoppenconferentie staat in ieder geval niet vermeld, dat iemand zich verzette. Als Rutten zich verzet had, zou Mercier wel niet de brief van 13.12.1919 hebben geschreven, waarin Rutten verweten wordt als enige de"Instructions" te hebben geschonden, "adoptées par tous et signées par vous".*

Na lezing van het V.T.B.-bundel (artikel "Toerist-schets rede V.O.") schrijft Boudens op 6.1.1987 a.v. *"Heylen en Rutten waren duidelijk uitgesproken Vlaamsgezind. Maar ik betwijfel nog steeds of ze effectief zouden geweigerd hebben te tekenen, vooral omdat nergens een spoor daarvan te vinden is, ook niet in hun privé-brieven aan vrienden. (althans voor zover mij bekend).*
Ik denk, dat we ons de zaak misschien zo kunnen voorstellen (vlg. Boudens).
Op de bisschoppenconferentie hebben Rutten en Heylen hun mening over de"Instructions" gezegd, maar zonder officieel te weigeren. Het is mogelijk, dat Mercier ze heeft laten drukken, zonder dat ze de kans hadden de definitieve versie in te zien."

Op aanraden van prof. Boudens las ik in de "Collationes" van dec. 1986 het artikel van L. Collin, secretaris en archivaris van het bisdom Gent over **"Mgr. Maurice De Baets en het hoger Instituut voor filosofie te Leuven"** (= het levenswerk van Mercier als prof. (en later als president) te Leuven). Dit zeer uitvoerig artikel behandelt vooral de spanningen tussen president Mercier en prof. M. De Baets de latere Gentse groot-vicaris over de voertaal van de cursussen (latijn of frans) en over de volgens De Baets onbekwaamheid van bepaalde profs aan dit instituut.

Zonder partij te kiezen in deze kwestie lees ik daar op pag. 461 **"Voor De Baets was het zeker.. dat Mercier.. (nog geen aartsbisschop) er niet voor terugschrok een vertekende versie van de vertrouwelijke gesprekken op de bisschoppenconferentie van 27 juli 1897 de wereld in te sturen"**.

Zonder aan "Hineininterpretierung" te willen doen, zou het dan misschien toch waar zijn, dat niets menselijks ons vreemd is om gelijk te ''krijgen''? Geldt dit misschien ook voor zeer geleerde en hooggewaardeerde mensen, als ze "menen" gelijk te hebben?

Mgr. Rutten en de Vlaamse beweging na W.O. I (2° deel)[8]

P. Albert Wieërs o.s.c.

Om de figuur van Mgr. Rutten na W.O. I juist te kunnen situeren, moeten we ons een sfeerbeeld kunnen vormen van politieke en para-politieke actiegroepen, die voor of tegen de Vlaamse beweging opereerden. De liberalen en socialisten laten we als partij buiten beschouwing, omdat Rutten daar minder rechtstreeks bij betrokken was.

1. Er was vooreerst het onpartijdig **"Vlaams Verbond"** van 4 juli 1919; het was de voortzetting na de wapenstilstand van het **"Vlaams Belgisch Verbond"** van F. Van Cauwelaert en J. Hoste, tijdens de oorlog (30.4.1917) in Den Haag opgericht. In feite waren het passivisten, die zich op basis van het minimumprogramma duidelijk distancieerden van het activisme en zelfs van de Frontbeweging. Het bereikte spoedig 300.000 leden, de optelsom van reeds bestaande verenigingen, die zich als zodanig er bij aansloten. Het bleek spoedig een papieren leeuw zonder klauwen. Op instigatie van Ir. J. Van Caeneghem, de latere minister, werd in januari 1919 de Limburgse provinciale afdeling van het **Algemeen Vlaams Verbond** opgericht, dat reeds op 22.2.1919 werd vervangen door het **"Katholiek Vlaams Verbond"**, dat een soort federatie wilde zijn van het A.V.V.

2. Daarnaast ontstond op 28.9.1919 de **"Katholieke Vlaamse Landsbond"**. Het was een drukkingsgroep van Vlaamsgezinden in de katholieke partij; 46 van de 80 parlementsleden sloten aan. De voornaamste stichters waren: Van Cauwelaert, Van de Perre, Scharpé, Sap, Rubbens en E.H. Van Tichelen.

3. Als derde groep was er de **"Frontpartij"**, opgericht in 1919, als voortzetting van de Frontbeweging onder de Vlaamse soldaten, die zelf een product was van het vooroorlogse A.K.V.S. met als leuze AVV-VVK. Op basis van de "godsvrede", die inhield dat godsdiensttwisten (kerkelijke problemen??7) moesten gestaakt worden, totdat Vlaanderen en Wallonië zelfbestuur hadden

[8] zie deel I in Schrift 13, p. 53.

bekomen in Belgisch staatsverband, bedoelden sommige stichters vooral H. Borginon, de partij als drukkingsgroep op de minimalisten. Ze deden in Limburg zelfs in 1919 een mislukte poging om hun kandidaten op de lijst van de katholieke staatspartij te doen opnemen. In Tongeren-Maaseik dreigden de Fronters met een eigen lijst op te komen. Na onderhandelingen met het K.VL.V. beloofden ze niet op te komen, als heel de katholieke lijst Vlaamsgezind zou zijn en de gewezen Frontofficier, F. Theelen, alhoewel geen lid van de Frontbeweging (de latere uitgever van de krant "Het Belang van Limburg") een verkiesbare plaats zou krijgen.

4. Eerder conservatief en zeer Belgisch gezind, waren:

de **"Katholieke Kringen"**. Reeds vóór WO.I werden deze katholieke associaties, ook in Vlaanderen, bijna uitsluitend gedomineerd door franskiljonse burgerlijke en adellijke borsten. Typerend voor hun mentaliteit was b.v. dat in het arrondissement Antwerpen (en daar niet alleen) vijf van de zes senatoren zelfs geen Nederlands kenden. In Tongeren-Maaseik sprak de kasteelheer-parlementslid over de "landboef" en bedoelde daarmee geenszins de rondlopende boeven.

Erger was, dat deze mensen niet alleen de financies van de partij beheerden, maar bovendien ook de grote geldschieters waren. Bij de parlementsverkiezingen van 1919 had er in heel Limburg een machtsstrijd plaats tussen deze oude associaties en de Vlaamse minimalisten, die het uiteindelijk haalden, met dien verstande, dat er een Belgisch-nationalistische scheurlijst opkwam, die in Hasselt-St.Truiden 17,14% (de Kath. P. 58,7%) en in Tongeren-Maaseik 8,09% (de Kath. P. 62,02%) van de stemmen behaalden.

Geestelijk sterk verwant met de "Associations catholiques" was de drukkingsgroep van de Belgische nationalisten, die de theorie van "l'âme belge"[9] verdedigden in de kranten "Le 20e Siècle" (F. Neuray) en "La Nation belge". Als groepje bestonden ze reeds vóór W.O.I. Door de Duitse inval kregen ze natuurlijk flink wind in de zeilen. Naast enkele liberalen en socialisten was het merendeel katholiek. Ze waren voorstanders van groot-België. Na W.O.I. eisten ze de annexatie van Nederlands Limburg en Zeeuws-Vlaanderen door België (P. Hymans: Verdrag van Versailles). Net als de Vlaams-nationalisten, poogden ze de enge partijkaders te doorbreken, maar als politieke partij raakten ze slechts even van de grond met 1 zetel te Brussel in 1919.

Welk was de houding van Mgr. Rutten in dit politieke kegelspel?

Vele Limburgse katholieken, zowel leken als priesters, hadden aan hun bisschop gevraagd (bijna iedereen aanvaardde toen de almachtige clericale gezagsvisie), of ze rechtstreeks bij het onpartijdige Algemeen Vlaams Verbond mochten aansluiten, of dat ze een eigen Kath. VI. Verbond, als mantelorganisatie van het A.VL.V. moesten oprichten. In privégesprekken en persoonlijke brieven had de bisschop zich een entoesiast voorstander getoond van het minimum-programma. Aan E.H. Paul Vandermeulen had hij na de wapenstilstand zelfs gezegd: *"Nu of nooit, wie franskiljon is,*

[9] De theorie van "l'âme belge" komt van de twee historici E. Picard en H. Pirenne. Volgens Picard heeft België twee volksgemeenschappen, maar slechts één natie. Natievormend volgens Pirenne is vooral de historische wil om op basis van gemeenschappelijke economische, sociale en politieke omstandigheden en belangen te blijven samenwonen en leven. Het is de Franse theorie van het nationalisme van Renan, waarin de taal geen natievormend element is. De Belgische superpatriotten en de Franstaligen in Vlaanderen interpreteeren hun **"Belge avant tout"** en de historische tweetaligheid in Vlaanderen breder dan de theoretici, zodat hun interpretatie eerder overkwam als een caricatuur van de wetenschappelijke theorie.

is verrader". Hij was o.m., ook benaderd door A. Palmans, voorzitter van de Kath. Associaties van Hasselt om hem hun bezwaren te opperen t.o.v. het A.V.V. Dit verbond aldus Palmans is niet alleen neutraal, het dwingt ook de kath. mandatarissen het minimum-programma te aanvaarden, hetgeen in strijd is met de tradities van de kath. partij. Maar vooral de scheiding van het leger in Vlaamse en Waalse eenheden was voor de kath. ass. onaanvaardbaar en zou onvermijdelijk een scheuring in de partij veroorzaken.

Geklemd tussen hamer (A.V.V.) en aambeeld (kath. Ass.) schrijft Rutten zijn bekende brief aan E.H.P.J. Broeckx, secretaris van de sociale werken Hasselt op 11 maart 1919, met het verzoek hem in Limburg te verspreiden.

Wat stond er precies in de brief aan Broeckx?

In een eerste deel protesteert hij tegen de anti-Vlaamse hetze, zowel in Vlaanderen als in Wallonië[10]. Van regeringswege werd er geen enkele Vlaamse belofte gehonoreerd. Daarom hadden de flaminganten het neutrale A.V.V. gesticht. Persoonlijk kiest hij voor een eigen kath. V.V., dat dan wel het A.V.V. in alle rechtmatige eisen zou steunen. De Vlaamse priesters kunnen als volksleiders niet onverschillig blijven t.o.v. de Vlaamse beweging, omdat deze de grondvesten raakt van het volk op sociaal, moreel en godsdienstig vlak. Hun bezadigde meewerking is gewenst, o.m. om alles in het rechte spoor te houden.

In zijn tweede deel antwoordt hij op enkele opmerkingen, die hem werden gemaakt i.v.m. zijn steun aan het minimumprogramma. In feite komt hij hier enigszins te gemoet aan de bezwaren van uit de hoek van de min of meer franskiljonse Kath. Ass. Wat de vernederlandsing van het M.O. betreft, stelt hij, dat in de hogere cyclus van de humaniora Nederlands en Frans om de beurt voertaal moeten zijn voor de hoofdvakken. Een volledige uitsluiting van het Frans als voertaal zou een misgreep zijn en een groot nadeel voor de Vlaamse leerlingen.[11]

Ook voor de indeling van de weermacht in Franstalige en Nederlandstalige eenheden, is hij van oordeel, dat dit slechts een voorwaardelijke doelstelling is, die alleen kan worden nagestreefd, als op geen andere wijze aan de Vlaamse verzuchtingen kan worden voldaan.[12]

---

[10]Wat die anti-Vlaamse hetze betreft, vertelt Wils in "Honderd jaar VI. beweging" II, blz. 78 a.v. *"In Maaseik werd op 27 maart 1919 op een Davidsfonds-vergadering aan de aanwezigen gevraagd een toetredingslijst te ondertekenen voor het K.V.V. Noch advocaat Croonenberghs (= de vader van Mathieu, de latere V.N.V. volksvertegenwoordiger en de voorzitter uit de T.V.-serie"Beschuldigde, sta op"), noch député Moors, noch burgemeester Driessen, ondertekenden en zochten een uitvlucht. Enkele collegeleerlingen zouden huis aan huis gaan om de niet-aanwezige leden te laten tekenen. Woensdag 9 april verschenen twee rijkswachters in het kruisherenklooster, omdat de paters in een naamloze brief beschuldigd waren om mensen te doen tekenen op een lijst met* ***"separatistische"*** *plannen. Ook een kapelaan, twee scholieren en de Davidsfondsvoorzitter en secretaris werden verhoord wegens een vermoedelijke aanklacht bij de procureur des Konings. Minimalisme was toen blijkbaar even staatsgevaarlijk als nationalisme na W.O.II."*

[11]Volgens de Standaard van 1 4-12-1918 was Rutten in Limburg begonnen met de vernederlandsing van het M.O. In Neerpelt had hij in 1910 een eerste Vlaams **bisschoppelijk** college opgericht, waar o.m. de families Van Cauwelaert, Wildiers en Borms hun zonen naar toe zouden sturen. Het eerste Nederlandstalig college in Vlaanderen was het H. Kruis-college te Maaseik (folders schooljaar 1909-10), waar o.m. de latere Antwerpse oorlogsburgemeester en haven-schepen Leo Delwaide op afkwam.

[12]In **"Wet. Tijdingen"** 1981/2 pag. 105 kwalificeert E. Gerard, Député Dr. Moors, arts, als horend tot de **tweetalige** politieke elite. Hij was de zoon van een Maaseiker bakker. Hij trad toe tot het K.V.V. met het voorbehoud van Mgr. Rutten.
Een bedenking: Welke intellectueel in Vlaanderen was na W.O.I niet tweetalig?

Naar aanleiding van een mogelijk conflict tussen K.V.V. en Kath. Ass. en hun aparte opstelling in de kiesstrijd is Rutten vrij kordaat: *"Wat belet de kath. ass. het programma van het K.V.V. in hun eigen programma op te nemen. Ook zij moeten strijden voor de oprechte volksbelangen."*

Was de brief aan Broeckx een steun in de rug voor de minimalisten of was hij eerder een kluif voor de niet-vlaamsgezinden om de Vlaamse eisen tegen te houden?

Door de auteur was hij zonder twijfel bedoeld als een ruggesteun voor de Vlaamse eisen, die door de frontbeweging in een stroomversnelling waren geraakt. Daarom dankte Van Cauwelaert de bisschop voor zijn moedige stellingname; in Limburg werd de clerus, met meerdere dekens aan het hoofd, de grote motor van het minimumprogramma. Maar de reserves i.v.m. de volledige vernederlandsing van het M.O. en vooral die voor de splitsing in Vlaamse en Waalse eenheden in de weermacht, die Rutten had aanvaard als correctie op het minimum-programma, werden voor de lauwen en franskiljons aanleiding om de minimalisten "separatisme" te verwijten. Zodoende wilden zij de spontane geestdrift bij de flaminganten breken. Hoe Vlaamsgezind bepaalde Flaminganten waren, blijkt uit een Franstalig bidprentje in mijn bezit uit 1910 van L.O. inspecteur Colpaert uit Maaseik met de vermelding "président du Davidsfonds".

Het conflict Rutten-Mercier

Standpunt Mercier (Cette question flamande me hante) (Mercier aan Ladeuze).

Kardinaal Mercier, een grote autoriteit op wetenschappelijk vlak, een man van gebed en diepe spiritualiteit, is door de Vlamingen nooit als een grote "heilige" vereerd. Vaderlandsliefde was voor hem een religieuze plicht en het vaderland kon voor hem slechts zijn "La Belgique une et indivisible". De Vlaamse beweging stelde dit strak unitarisme in vraag of ze bracht het volgens hem in gevaar door haar "overdreven" taaleisen. Uit pastorale motieven moesten de priesters in Vlaanderen de volkstaal kennen, maar hij was diep overtuigd van de culturele meerwaarde van het Frans. Elke ontwikkelde Belg, ook een priester, moest die taal machtig zijn. De echte of de hem toegedichte uitspraak: *"Moi, je suis né d'une race destinée à gouverner, vous autres (Flamands) d'une race destinée à servir"* drukt vrij goed zijn superioriteit t.o.v. het Nederlands als cultuurtaal uit.

Hij was en is zeker niet de enig Franstalige, die zo dacht en nog denkt. Gezien de taalkundige onderontwikkeling, tengevolge van de stelmatige onderdrukking van de Vlaamse emancipatiedrang door het overwegend Franstalige Belgisch centralisme, was ze voor een Franstalige uit zijn tijd zelfs begrijpelijk. Mercier was de gevangene van zijn opvoeding en van zijn eigen opgepepte theorieën.

Standpunt Rutten

Rutten, die overigens dezelfde clericale gezagsopvatting huldigde als Mercier en de andere bisschoppen, had wel een eigen mening over de Vlaamse kwestie. In een later gedrukte retraite-toespraak (26.9.1919) voor zijn Limburgse en Luikse clerus (uit welbegrepen samenhorig-

Tot in de dertiger jaren was Moors thuis huisarts. Hij had zeker geen Vlaamse reflex en was eerder Vlaming tegen wil en dank. Toen mijn oudste broer in 1928 naar Leuven ging studeren voor landbouwkundig ir., waarschuwde hij mijn vader, dat hij zich er maar niet met de Vlaamse beweging moest bezighouden. Zonder sukses overigens.

heidsgevoel wilde hij ook zijn Waalse priesters op de hoogte brengen), zet hij zijn opvattingen nog eens mooi op een rijtje:

1) De flaminganten zijn geen baantjesjagers; ze zijn noch tegen het Frans, noch tegen de Walen, ook geen extremisten, die gekant zijn tegen België.

2) Het doel van de Vlaamse beweging is de vernederlandsing van bestuur, gerecht en onderwijs in Vlaanderen; voor het leger "des unités distinctes" voor elke taalgroep.

3) Door hun onkunde van het Nederlands kunnen de hogere verfranste standen in Vlaanderen geen gunstige sociale, politieke of godsdienstige invloed uitoefenen op het gewone volk, te meer daar de machtige vijand, het revolutionaire socialisme reeds onze vesting is binnengedrongen en alles dreigt over hoop te zetten. Waarom komen de socialisten nu niet op tegen de taalgrieven? Uit berekende tactiek. Ze willen die wonde open houden, om er zich op tijd en stond te kunnen van bedienen tegen de bourgeoismaatschappij. En de dag, dat de priesters niet meer opkomen voor de Vlaamse rechten, zouden de socialisten de Vlaamse eisen in hun programma opnemen om het maatschappelijk bestel (volgens hen: de sociale wanorde) nog heviger te kunnen bekampen.

4) Ook over de beruchte en nog steeds actuele "liberté du père de famille" inzake schoolkeuze heeft-hij een zeer nuchter oordeel: *"De franstaligen in Vlaanderen willen taalvrijheid in de scholen, maar waar blijft die vrijheid voor de Vlaamse ouders in Vlaanderen zelf? Ze hebben noch Nederlandstalig M.O., noch eigen universiteit, om nog niet eens te spreken over de vele Vlaamse gastarbeiders in Wallonië. De vrijheid van de huisvader is een recht, dat zoveel mogelijk moet geëerbiedigd worden, maar niet eenzijdig, zeker niet tegen de meerderheid van het volk en tegen alle gezond verstand in."*

5) Nieuw in zijn toespraak is zijn historische argumentatie over de eenheid en onafhankelijkheid van België. Vlamingen en Walen moeten zorgvuldig vermijden een wederzijdse rassentegenstelling aan te kweken. Volgens sommigen scheen in zijn tijd de Vlaams-Waalse tegenstelling op de eerste plaats een biologische rassenkwestie (Germanen, Kelten) en minder een volksdualiteit, vooral gesteund op taalkundige en culturele verschillen. Wat de rassendualiteit in België betreft schijnt hij aanhanger van de theorie van de Belgische Patriot, luitenant-generaal Canon.[13]

Wel is hij zich bewust, dat ze voor betwisting vatbaar is. Hij schrijft a.v. *"In België zijn er geen twee rivaliserende rassen, het Vlaamse en het Waalse. Er bestaat maar één, het oude Keltische ras, versterkt en veranderd in de loop der tijden maar het bleef onafgebroken de voornaamste grondslag van heel de bevolking uitmaken. Cesar onderwierp de Keltische stammen, roeide ze niet uit, maar de romanisatie van Wallonië werd grondig doorgevoerd. In het huidig minderbevolkte Vlaanderen was de Romeinse overheersing nooit erg grondig en weldra moest ze wijken voor de steeds groeiende infiltratie van de Germaanse Franken.* ***De oude Keltische bevolking werd niet uitgemoord of weggevoerd;*** *op de duur namen ze wel de taal over van de Franken (germaniseringsproces). In België waren de Franken niet talrijk genoeg om de oude Keltische bevolking te vervangen of op te slurpen (sic, overigens vrij moeilijk). Toen Clodovech besloot Gallië te veroveren tegen het einde van de 5e eeuw,*

[13] Communauté d'origine des Belges, par Canon. Bruxelles.

riep hij alle Franken, die de wapens konden dragen, voor de strijd op. Het waren er zelfs geen 6.000, m.a.w. het volk in België was dus grotendeels Keltisch gebleven (alhoewel geromaniseerd). Vlamingen en Walen maken samen slechts één ras uit: het Keltische ondanks hun taalverschil. Vlamingen en Walen hebben zich in de loop van de geschiedenis dermate met elkaar vermengd, dat ze maar ***één volk*** *(het Belgische???) meer uitmaken en het rasverschil is verdwenen."*

Nog een citaat van Canon: *"Was er geen aanraking geweest met de Romeinen, dan zouden alle Belgen, gelijk 2.000 jaar geleden, ook nu nog Vlaams spreken. Er zou dan geen sprake zijn geweest van twee rassen in België."*[14]

Alhoewel Rutten Pirenne nergens citeert in zijn brieven over de Vlaamse beweging, schijnt hij zich altijd en overal een vurig Belgisch patriot, lid van de Belgische natie, op de eerste plaats te voelen (=aanhanger van de Franse theorie van Renan over "natie") Dit patriottisme impliceert voor hem wel gelijkheid voor Vlamingen en Walen in België. Hij is absoluut geen hyperpatriot, die alle Vlaamse problemen als ondergeschikt ziet aan de Belgische eenheid.

De confrontatie Mercier-Rutten

Een eerste meningsverschil na W.O.I. tussen Mercier en Rutten kwam tot uiting n.a.v. de uitslag van de parlementsverkiezingen (de eerste volgens het algemeen enkelvoudig kiesrecht) van 16 november 1919. De katholieken verloren de absolute meerderheid, maar in Limburg hadden ze vrij goed stand gehouden, omdat volgens Rutten in een brief aan Mercier de katholieken er grotendeels het minimumprogramma hadden aanvaard. Mercier, die voorstander was van de "associations catholiques" weet de nederlaag aan de verdeeldheid bij de katholieken, o.m. over de Vlaamse kwestie, die de flaminganten, evenals een deel van de clerus, belangrijker achtten dan het unitaire vaderland en zelfs de godsdienst.

Wegens een ernstige ziekte kon Rutten niet aanwezig zijn op de bisschoppenconferentie van maart 1920. Daarom stuurde hij een memorandum over de Vlaamse kwestie en besloot, dat hij in vrede zou sterven, als hij wist, dat deze niet langer een bron van verdeeldheid zou zijn in het episcopaat. Hoe scherp de Vlaamse kwestie de kerkelijke gemoederen beroerde, bleek ook uit het feit, dat ze doordrong tot in het Vaticaan. Paus Benedictus XV liet zich in 1919-20 voorlichten door het hele Belgisch episcopaat, o.m. ook door Rutten. Merkwaardig is, dat het Vlaamse standpunt ook verdedigd werd door de "Franse" kardinaal Billot, s.j. (1846-1931), de sympathisant van de in 1925 door het Vaticaan veroordeelde (en later herroepen), "Action Française" van Charles Maurras. De Gentse vicaris-generaal, M. De Baets, zijn oud-leerling aan de Gregoriana te Rome, hield Billot

[14]Generaal Canon wordt in de vakliteratuur over het ontstaan van de taalgrens in België (overigens een nog altijd onopgelost probleem) nergens vernoemd. Algemeen wordt aangenomen, dat op het grondgebied van het huidige België, bij de inval van Cesar (57-50 vóór Kr.) de scheidingslijn tussen Kelten en Germanen niet horizontaal, maar bijna verticaal liep en dat de oostelijke stammen, de Aduatiekers, Eburonen en Trevieren en zeker de kleinere stammen als de Condrusiërs, De Paemanen en de Caerosiers ofwel zuiver germaans of overwegend germaans waren. Canon (en ook Rutten) schijnen hier te aanvaarden, dat onze Vlaamse voorouders overwegend gegermaniseerde Kelten zijn. De grote Germaanse volksverhuizing van de Franken na 406 beschouwen ze blijkbaar als "volksnederzetting" onbelangrijk. Dit strookt noch met de statische theorie (Kurth-Des Marez), noch met de dynamische opvatting (Steinbach-Petri: Germaanse volksnederzetting tot zelfs aan de Loire), noch met de vermenging van beide theorieën van moderne specialisten, noch met de relativering van alle bestaande opvattingen over het ontstaan van de taalgrens. Is de opvatting van generaal Canon een andere versie van **"l'âme belge"** (H. Picard en H. Pirenne), n.l. **"l'âme celto-germanique"** van onze voorouders?

op de hoogte. De Paus scheen iets te willen doen voor de Vlamingen, maar hij veranderde van mening na een onderhoud met Mercier (18 dec. 1920). Kanunnik Simon in zijn werk "Le cardinal Mercier" (blz. 148) slaat de nagel op zijn kop, waar hij schrijft: *"Pour Mercier, il y a deux dangers intérieurs : les extrémistes flamands et le socialisme révolutionnaire. Les premiers lui paraissent d'autant plus dangereux que Ie clergé flamand est fortement entamé (aangetast)"*. Confidentieel zou Mercier aan Beyens (La Belgique pendant la guerre, 1923) verklaard hebben, dat de huidige generatie geestelijken voor het vaderland verloren was en dat enkel een vernieuwde vaderlandse opvoeding in de seminaries nog hoop kon geven voor de toekomst. Het was de tijd, dat de Franstalige pers niet ongaarne sprak over *"les prêtres du Christ et ceux de Dosfel"*.

Mercier suggereerde daarom aan de Paus een brief te schrijven aan episcopaat en clerus over het religieus aspect van de Vlaamse kwestie, omdat een steeds groeiend aantal priesters en seminaristen liever luisterden naar de Vlaamse politieke leiders dan naar de hiërarchie. Zijn inhoudelijke suggestie kwam hierop neer. De Paus hoefde geen stelling te kiezen, noch in het politiek (gerecht, leger, bestuur) noch in het pedagogische (onderwijs) aspect, omdat ter plaatse (volgens Mercier) de nodige regelingen werden getroffen. Alleen over het godsdienstig[15] aspect moest hij zijn oordeel geven. Met grote handigheid had Mercier de Paus bewerkt om de clerus te wijzen op zijn plicht van gehoorzaamheid en volgzaamheid t.o.v. de hiërarchie, omdat hun geestelijke zending boven elk extremisme en partijpolitiek moest staan. Mercier deed nog een tweede suggestie aan de Paus: de algemene brief aan de clerus zou best vergezeld gaan van een vertrouwelijk schrijven aan de bisschoppen om hun te vragen geen openbare verklaring over de Vlaamse kwestie af te leggen zonder onderling accoord met hun aartsbisschop. Hiermee wilde hij eventueel een wapen in de hand hebben tegen Mgr. Rutten.

De officiële tekst (na aanpassingen door Mercier) was gedateerd op 10.2.1921. Het centrale deel handelde over de essentiële taak van de priester: man van God, onder de mensen uitverkoren, om hen naar God te richten. Op de kansel moest hij enkel over geloofsproblemen spreken en zonder toelating van zijn bisschop, mocht hij niet over profane onderwerpen schrijven in kranten of tijdschriften. Gehoorzaamheid aan de bisschoppelijke richtlijnen was voor iedereen een ernstige plicht.

Mercier zorgde natuurlijk voor verspreiding op grote schaal van het door hem zelf uitgelokte Pauselijk schrijven, o.m. ook aan de voornaamste politici. Hij deed het door de college-directeurs voorlezen op de proclamatie net vóór de Paasvakantie. Noch "de Standaard", noch "Tongerloo's Tijdschrift" publiceerden de Pauselijke brief.

Ook de katholieke Vlaamse politici, o.m. A. van de Vyvere, minister Economische zaken kwamen tussenbeide bij de nuntius te Brussel. De bisschoppen Seghers (Gent) en Waffelaert (Brugge) deelden hem mee aan hun clerus.

---

[15] Ons is slechts één geval bekend van een priester-oud-strijder, n.l. Mathieu Boutsen van Dilsen (1892-1931), leraar college Bree, bevriend met E.H. Paul Vandermeulen, die op een vergadering van oud-strijders te Tongerlo, (L.) waar de heer Frans Theelen had gesproken, zich zeer flamingantisch (pro Vlaams Front???) had uitgelaten en daarom als straf verplaatst werd naar Kelmis (La Calamine). Dit werd ons meegedeeld door zijn broer, Lowie Boutsen (° 31.5.1905) Maaseik.
Dergelijke sancties werden meestal niet ongaarne getroffen door een bekende Limburgse groot-vicaris te Luik, die niet uitmuntte in overdreven flamingantisme.

Mgr. Rutten, die in nov. 1920, één maand vóór Mercier, met Paus Benedictus XV over het Vlaamse probleem had gesproken, verspreidde de Pauselijke brief niet in zijn bisdom, omdat de Paus tijdens zijn onderhoud hem spontaan had gezegd, dat voldoening moest worden gegeven aan de rechtmatige eisen van de Vlamingen. Voor Mgr. Rutten was de Pauselijke brief geen intrekking van die toezegging en in Limburg bleven de meeste (?) priesters, gesteund door hun bisschop, de verdedigers van de vernederlandsing van het openbaar leven onder de slogan *"Geen Vlaams, geen centen"*.

Nieuw conflict n.a.v. het congres van de Kath. Vi. landsbond te Hasselt (15-16 mei 1921). Men wilde niet alleen minister P. Poullet huldigen om zijn Vlaamse houding in de regering, maar ook Mgr. Rutten en hem een borstkruis overhandigen.

Na de pauselijke brief was het voor Rutten vrij moedig en delicaat het woord te voeren op een politieke vergadering over o.m. de Vlaamse kwestie. Hij was van plan er toch naar toe te gaan, toen de nuntius hem schriftelijk zijn aanwezigheid te Hasselt afried. Uit de hele context blijkt, dat Mercier in Rome zijn ongenoegen had uitgedrukt over Rutten's aanwezigheid te Hasselt. De kardinaal-staatssecretaris had via de nuntius te Brussel aan Mgr. Rutten gevraagd niet naar Hasselt te gaan. Rutten legde hem uit, waarom hij ondanks alles toch wilde gaan, maar de nuntius vroeg hem zich "par esprit de soumission" neer te leggen bij het verlangen van Rome. Later bleek, dat de gemotiveerde brief van Rutten niet naar Rome was doorgestuurd. Op 14 mei 1921 schreef Rutten aan de secretaris van de Kath. VI. Landsbond, dat hij om **"persoonlijke en andere redenen"** niet kon aanwezig zijn. Zijn vicaris-generaal, Mgr. Laminne vertegenwoordigde hem op het congres en zei, dat de bisschop **"in hart en geest"** wel bij hen was.

Fr. Van Cauwelaert, congres-voorzitter uitte zijn ongenoegen over de afgedwongen afwezigheid van Rutten a.v. *"Na zovele ontgoochelingen en miskenningen, die wij Vlamingen sedert 1830 hebben moeten dragen, hadden we gemeend, dat deze ons toch zou gespaard gebleven zijn, n.l. dat een bisschop niet meer de liefde en verknochtheid van zijn trouwe volgelingen mag ontvangen"*.

Op de bisschoppen-vergadering van 11 sept. 1921 weigerde Rutten een collectieve brief te ondertekenen over de Vlaamse kwestie, omdat hij de schijn verwekte, dat konkrete oplossingen alleen konden worden gevonden, als de Vlamingen toegevingen zouden doen.

Mgr. Rutten en de na-oorlogse Frontbeweging

Naar aanleiding van de benoeming van de Hasseltse kapelaan H. Rutten (een Rijks-Nederlander en niet-familielid) tot bestuurder van de studentenbonden, patronaten en jeugdgroeperingen (K.A. groeperingen "avant la lettre"), maakt de bisschop van de gelegenheid gebruik om in een brief van 12 juli 1924 aan zijn clerus, het Vlaams nationalisme te veroordelen, als strijdig met de kristelijke beginselen. Zijn argumentatie komt in het kort hierop neer: het zijn heethoofden, die niet meer willen deelnemen aan Belgische feesten. De Brabançonne mag in Vlaanderen niet meer gespeeld worden. Ze vallen de grote minimalistische leiders aan, die door krachtdadiger mannen moeten vervangen worden. Hij is overtuigd, dat het Belgisch bestuur spoedig de Vlaamse eisen zal inwilligen, omdat ze ingegeven zijn door het gezond verstand, dat uiteindelijk altijd zal zegevieren. (cfr. Happart in Voeren).

Namens de Rooms-katholieke Vlaams-nationalisten antwoorden, L. Vanhooren, voorzitter, Pr. Vander Hoydonck, o-voorzitter en J. Van Brabant, schrijver in een open brief a.v.

"Niet het Belgische vaderland is de schuld van het niet-verwezenlijken van de gelijkheid in rechte en feite voor de Vlamingen, wel ***het bestaande centralistische regime****. Op België kunnen wij geen schuld werpen, want wij aanvaarden België niet als ons eigenlijk vaderland, wel in de betekenis van* ***"land waarvan mijn vader komt"****, niet in de zin van* ***"land, dat ons vaderlijk behandelt"****. Vlaanderen is ons vaderland en België is de staat, die onze rechten moet vrijwaren. Als Vlaamse oudstrijders zouden we eerbiedig moeten deelnemen aan Belgische feesten. Een hond, Mgr., likt wel eens de hand, die hem slaat, maar wij zijn* ***mensen****, die nog aan den lijve ondervonden hebben, wat het is, een meester ais België te hebben gediend. Wij passen uw leer van fierheid toe, want onlangs heeft u in een brief aan de K.Vl.Landsbond geschreven, dat de Vlamingen zich steeds minderwaardig tonen. Wij hebben alles veil gehad, toen België in gevaar was; nu B. vrij is en buiten gevaar, krijgen wij de stamp der verstotelingen. Wat de Brabanconne betreft, Mgr., dit lied blijft voor ons het dodenlied, dat men speelde aan de IJzer, toen men onze jongens, onnuttig (?? nodeloos) het vuur in joeg om zich te rehabiliteren in hun bloed. Het is voor ons het lied van de zeepbarons en van de monopoliehouders in winstgevende vaderlandsliefde. Daarom kunnen wij onze (minimalistische) Vl. leiders niet meer als onze aanvoerders beschouwen, omdat ze de Belgische belangen steeds laten primeren op de Vlaamse en dit betekent voor ons: ten eewigen dage verdrukt worden.*
Onze leuze AVV/VVK betekent, dat Vlaanderen zelfstandig moet kunnen leven als volk en dat het bestuurd wordt volgens de leer van Kristus.
U noemt ons ***"heethoofden"****: Waar is de tijd, dat Mgr. Pottier en Pater Ceslas Rutten, o.p. op sociaal gebied en Gezelle en Cuppens op Vlaams en literair gebied heethoofden waren? En was Kristus ook geen heethoofd, geen extremist in de ogen van de Schriftgeleerden?*
We zijn besloten naar de stem van ons geweten te luisteren en de weg te volgen, die leidt naar de algehele ontvoogding en zelfstandigheid van Vlaanderen. (7)"

Mgr. Rutten en het A.K.V.S. en K.V.H.V. Leuven

Reeds in 1904 had Mgr. Rutten het initiatief genomen om te Hasselt het eerste Nederlandstalig Eucharistisch Congres te organiseren.[16] Kanunnik Jaak Laminne, Dr. in filosofie en theologie, directeur van het seminarie te St. Truiden was voorzitter van de zesde sectie, waar leken als Vliebergh en Fierens referaten hielden en waar enkele A.K.V.S.-ers, gesteund door Vliebergh, voorstellen poogden te doen voor vernederlandste religieuze vorming. De allesbehalve Vlaamsgezinde Laminne weigerde de studenten het woord. Vóór W.O.I. droeg Rutten de studentenbeweging in Limburg een warm hart toe.

Na de oorlog had de Limburgse studentenbeweging even een eigen naam: L.K.V.S., maar vanaf 1921-22 liep de gouw weer grotendeels in de Leuvense A.K.V.S.-pas. Terwijl in 1918-19 het gouwbestuur uitsluitend uit seminaristen bestond, overheersten de leken reeds vanaf 1919-20 in de besturen, alhoewel tot 1924-25 de seminaristen nog belangrijke bestuursfuncties blijven

[16]R. Vanlandschoot "Bloei en ondergang A.K.V.S. 1914-1935" - Kritische reflectie op het werk van Dr. L. Vos (3) in Wet. Tijd. 1985/3 pag. 157-158.

uitoefenen.[17]

In de jaren 1921-24 voltrok zich ook in de Limburgse A.K.V.S.-bonden een radicalisering naar het katholiek Vlaams-nationalisme toe, dit tengevolge van het feit, dat de regering zelfs geen voldoening schonk aan de meest minimale Vlaamse grieven, hetgeen bij scholieren en studenten veel kwaad bloed zette (de Gentse Nolfbarak en de weigering tot volledige vernederlandsing van het M.O.). Voor jongeren, die alles graag in zwart-wit verhoudingen zien en weinig voelen voor strategie op lange termijn, was de zelfbestuur-idee de enig logische conclusie om alle wantoestanden op taalkundig en cultureel vlak zo spoedig mogelijk op te ruimen. Reeds in oct.-nov. 1923 waren reeds door Limburgse seminaristen bezwaren geuit tegen de leiding, die uitsluitend van Leuven uitging. Voorlopig bleven de onderlinge verhoudingen nog vrij hartelijk en sereen, maar reeds in 1924 heeft te Leuven een vergadering van seminaristen uit alle gouwen plaats gehad om het offensief te lanceren tegen het nationalisme en de vervreemding van de kerkelijke Overheid.

Deze problemen komen pas voor goed aan de oppervlakte naar aanleiding van de organisatie van de Limburgse gouwdag te Hasselt met plechtige toewijding aan het H. Hart op 20 augustus 1924, met beiaard-concert en Meulemans-avond. In deze voorbereidingstijd zouden volgens de woordvoerders van de (?) seminaristen van uit de locale bonden protesten moeten gestuurd naar Leuven tegen de overheersende politieke strekking en het onaangepast scholierenniveau van "De Blauwvoet".

A.K.V.S.-voorzitter Mathieu Croonenberghs nodigde Mgr. Rutten uit om het ere-voorzitterschap te aanvaarden en er ook persoonlijk aanwezig te zijn. Mgr. Rutten die op de hoogte was van de evolutie in het A.K.V.S. aanvaardde op voorwaarde, dat er niets zou gezegd worden tegen het Belgisch vaderland of ten voordele van de onafhankelijkheid van Vlaanderen of tegen de minimalistische leiders, Van Cauwelaert, Helleputte e.a. Het gouwbestuur wees Mgr. op de statuten *"hij zal buiten de politiek om, alleen op cultureel standpunt werken"* en de gouwdag is alleen een katholieke manifestatie.

De seminaristen zijn blij met de nieuwbenoemde proost, Henri Rutten, kapelaan te Hasselt; daarover schrijft verslaggever Jan Rutten *"zijn rol als proost is noodlottig geweest voor A.K.V.S. als voor hem zelf, als iemand, die de twee partijen tevreden wilde stellen, omdat hij in de gunst wilde staan én van de bisschop, én van de studenten, met het gevolg, dat hij voor alle twee ongewenst werd."*

Sprekers op de feestvergadering waren J. Van Caeneghem, de latere kath. minister en Jef Hermans, mijnwerker (1895-1942), de latere volksvertegenwoordiger v/h Vlaams Nationaal Blok voor Hasselt-Sint-Truiden. Intussen was te Leuven op 15 april Berten Vallaeys neergeschoten door Colbacq en door de wegzending van K.V.H.V.-voorzitter P. Beeckman een scherp conflict uitgebroken tussen K.V.H.V. en de academische overheid, waarbij tussen 22 mei 1924 en 17 feb. 1925 acht studentenleiders, meestal oud-A.K.V.S.-ers, werden uitgesloten.

[17] Voornaamste bronnen voor dit gedeelte
a) L. Vos "Bloei en ondergang A.K.V.S. dl II (passim)
b) handgeschreven relaas van 16 pagina's van secretaris Jan Rutten bestemd voor het hoofdbestuur A.K.V.S. Leuven, ons bereidwillig door de auteur afgestaan. (1923-27)zie ook A.K.V.S.-Schriften 10 p. 64.

Tegen de muur geplaatst door rector Ladeuze waagden de K.V.H.V.-leiders een daad van publieke rebellie door de verspreiding op 2.000 exemplaren van een openbare plakbrief in Vlaanderen, waarin de gelovigen worden opgeroepen om volstrekt alle geldelijke steun te weigeren aan Leuven zolang de universiteit zich liet gebruiken als een wapen tegen de Vlaamse beweging (20 feb. 1925). Nog geen week later was er al een reactie van Mgr. Rutten: een brief aan zijn clerus voor de gelovigen, waarin hij het optreden van de studenten brandmerkte *"als een misdaad tegen het Vlaamse volk, het vaderland en het geloof."*

Op 4 maart volgde dan de collectieve brief van het hele episcopaat aan rector Ladeuze, waarin werd gesteld, dat elke priester of kloosterling, die onderrichtingen geeft tegen de bisschoppelijke voorschriften in, door het feit zelf gesuspendeerd wordt (suspensio a divinis = verbod van mislezen, preken en biechthoren). Reden: de handelswijze van de studenten is **"modernisme moral"**.

Ondanks het feit, dat het K.V.H.V.-bestuur publiek zijn excuses had aangeboden voor de oproep tot financiële boycot (onze onderwerping op dit bepaald punt is volledig - aldus het K.V.H.V.-manifest), werd op 10 maart 1925 door de Nederlands-onkundige rector Ladeuze het K.V.H.V. ontbonden. Elke student, die zou deelnemen aan eventuele verbondsvergaderingen, zou worden uitgesloten.

Met al deze feiten op de achtergrond werd op 25 april d.a.v. een grote A.K.V.S.-bestuursvergadering voor de gouw Limburg gehouden, nadat met hulp van Pater Callewaert een compromis-voorstel was aangenomen als beginsel-verklaring: katholieke leiding door de proost en vlaamse (=nationalistische) leiding door Leuven.

Nog vooraleer de discussie over de Vlaams-nationalistsche programmaverklaring kon beginnen, las gouwproost Rutten, in naam van de bisschop de volgende verklaring voor: "De Limburgse studenten moeten zich losmaken van A.K.V.S.-Leuven en van"de Blauwvoet" en zich rechtstreeks onder het gezag van de bisschop plaatsen, Vlaams-nationalistische stellingname blijft verboden. De seminaristen moeten de leiding nemen. Alle leden moeten België als hun vaderland beschouwen en de L. studentenbond is aan herinrichting toe."

Verbouwereerd over deze mededeling gaf het gouwbestuur, zowel hoogstudenten als seminaristen collectief ontslag. Aan de bisschop werd geschreven, dat het gouwbestuur zich van geen enkele tekortkoming op katholiek vlak bewust was en tegenover Vlaanderen de verantwoordelijkheid niet kon dragen van deze hervorming van de K.VL.studentenbeweging. Daarop beloofde de bisschop een verhoor toe te staan om alles mondeling toe te lichten. Gouwvoorzitter M. Croonenberghs ging toen samen met secretaris, L. Driessen en G. Vandermeulen (= broer van Paul) naar de bisschop toe, ook met de bedoeling amnestie te vragen voor de uitgesloten Leuvense K.V.H.V.-leiders. Maar ze kregen de kous op de kop: de bisschop wilde ten allen prijze de scholierenbeweging onder kerkelijke leiding brengen.

Na eindeloze onderhandelingen tussen de nieuwe gouwproost Rutten (de latere pastoor van Opoeteren) en met A.K.V.S.-sympathiserende seminaristen scheurt de gouw Limburg zich uiteindelijk theoretisch, maar niet volledig af van Leuven.

De houding van Mgr. Rutten is hier veel scherper dan die van de andere bisschoppen, die zich meestal beperkten tot verbodsbepalingen voor deelname aan A.K.V.S.-land-gouw- en gewestdagen. Door zijn autoritair karakter en zijn eigen kijk op het gebeuren wilde hij zelf heer en meester blijven van "zijn" Limburgse jeugd. Na de oprichting van de L.K.S. (later L.K.V.S.) ging A.K.V.S.-Limburg de catacomben in, onder de naam "'die Swighere" met als Sluikblad "De Kabouter" (1928-29), die voor een groot deel door seminaristen werd volgeschreven.

Volgens Dr. L. Vos (Bloei en ondergang dl. II) bleef in Limburg de toestand dubbelzinnig in die zin, dat de meeste bonden, vooral waar seminaristen de leiding hadden, aansloten bij de nieuwe bond, maar heel wat seminaristen in hun hart met de oude A.K.V.S-ideeën bleven sympathiseren. Het zwaard van Damokles, de wegzending, deed het toen zeer goed. Alleen in plaatsen, waar geen seminaristen woonden, o.m. te Maaseik, waar ik zelf lid was tot 1933, bleven de A.K.V.S.-bonden actief, o.m. ook door de stille steun van enkele leraars, ook al kregen we voor de gouwdag van 9.4.1931 te Maaseik formeel en streng verbod van de directeur. We kregen geen mis in de parochiekerk, maar gingen er toch het rozenhoedje bidden (quantum mutatus ab illo!) om onze katholieke identiteit te affirmeren. We namen ook deel aan de door het stadsbestuur verboden stoet, maar we durfden niet deelnemen aan de officiële vergadering in de stadsfeestzaal, waar twee Nederlandse priesters of seminaristen door hun aanwezigheid de show stalen.

Besluit

In de Vlaamse ontvoogdingsstrijd zijn er duidelijk drie onderscheiden groepen. Er is vooreerst de inerte massa, die onbewust 157 jaar lang - zelfs gedeeltelijk te Brussel en aan de taalgrens - heeft stand gehouden tegen de Franse vloed, die vaak als een stormram tegen onze volksgrenzen heeft gebeukt. Vervolgens zijn er de zoetwater-flaminganten, die meestal veel te braaf en te opportunistisch hebben gereageerd op de politieke actualiteit. Vaak hebben ze de gezonde kracht van de nationale eigenwaarde opgeofferd aan futiliteiten en bijkomstigheden. Tenslotte zijn er de echte bewusten, die have en goed, carrière en vrijheid hebben geofferd, ja zelfs hun leven als een bolwerk hebben gesteld als dienstbaarheid aan hun groot ideaal. Ze hebben durven doorvechten op de frontlijn en af en toe de dreun van het gevecht laten doorzinderen tot de lauwen en onbewusten, die eventueel hun fouten en vergissingen uit hun "Sturm und Drang" periode moesten opvangen. Elk van deze groepen is in een ontvoogdingsstrijd onvermijdelijk en kan zijn deugdelijkheid bewijzen in een emancipatiebeweging.

In de veelkleurige diamant van de Vlaamse strijd heeft Mgr. Rutten, "évèque des Flamands" zijn eigen plaats, naast de vele '"petits vicaires'', die ondanks smaad en verguizing in de hitte van de strijd hun"'steke" hebben gestaan.

Tot aan W.O.II hebben de Belgische bisschoppen hun gelovigen steeds opnieuw gewezen op hun religieuze plicht van aanhankelijkheid t.o.v. het unitaire Belgisch vaderland, waar de Franstaligen aan de top, ook in Vlaanderen, overheersten op politiek, sociaal en economisch vlak.

Voor Jan-met-de-pet was die Franstalige in Brussel en Vlaanderen het toonbeeld van macht en aanzien, waar hij reikhalzend naar opkeek als ideaal voor zich zelf of toch zeker voor zijn kinderen. Deze instelling was het gevolg van zijn politieke onmondigheid, zijn gebrek aan geestesontwikkeling en aan eigen fierheid.

Tegen die mentaliteit heeft Rutten uit alle kracht gereageerd. Door zijn prestige als bisschop en door zijn kerkelijke politiek heeft hij getracht de Vlamingen een gevoel van fierheid en eigenwaarde bij te brengen. Ook als bewuste Vlaming kon men volgens hem in België iemand worden zonder de eigen cultuur te verloochenen, zonder franskiljon te worden. Als bisschop stoelde zijn Vlaamsgezindheid zonder twijfel grotendeels op godsdienstige motieven. In Luik had hij gezien welke morele verwoesting het Franse rationalisme bij de intellectuelen had aangericht en ook het spook van het revolutionaire socialisme had hij er niet kunnen bedwingen.

Toch was zijn Vlaamse reflex niet uitsluitend godsdienstig geconditioneerd; ze was tevens een overblijfsel van een selectief rechtvaardigheidsgevoel uit zijn jeugd, dat uit de uiterste schuilhoeken van zijn onderbewustzijn aan de oppervlakte trad, telkens hij dat nodig achtte.

De kerkelijke hiërarchie wilde de Vlaamse mens ongeschonden Vlaams houden uit pastorale motieven, maar met uitzondering van Mgr. Rutten (en soms ook van andere Vlaamse bisschoppen) zag ze een gevaar in de eenheid van het ganse volk in dezelfde Nederlandse cultuur. Daarom hield ze zo lang mogelijk vast aan geheel of gedeeltelijk Franstalig M. en H. onderwijs in Vlaanderen voor de overwegend Fransgezinde burgerij. Zodoende heeft de hiërarchie bewust of onbewust bijgedragen tot de vorming van de "idée belge", waarbij Vlaanderen als ruggesteun werd gezien t.o.v. een hoe langer hoe meer onkerkelijk Wallonië.

Voor A.K.V.S.-ers, die in het interbellum, de ideeënstrijd tussen het Belgisch staatsnationalisme en het Vlaams volksbevrijdend nationalisme hebben gevoerd en aan den lijve ondervonden, lijkt het vurig Belgisch patriottisme van Rutten misschien contradictorisch met de voor zijn status gedurfde flamingantische stellingnamen.

In 1914 was Rutten ongeveer 73 jaar oud en de flaminganten van vóór W.O.I. waren toen nog vrij algemeen, alhoewel voorwaardelijk, (met België als het kan, zonder B. als het moet = van Caeneghem) zeer loyaal tegenover België.

Had J. Fr. Willems, de vader van de Vlaamse beweging niet ooit geschreven: *"Er zijn twee soorten van nationaliteit: één van **afkomst** (nationalité de race = het volksnationalisme, vooral steunend op de taal, de Duitse opvatting van J.G. Herder) en een **politieke** nationaliteit (= het Frans staatsnationalisme van Renan e.a.)".*

Volgens de eerste, aldus Willems, zijn we Nederlanders of Nederduitsers (na 1830 spraken de Belgische bisschoppen in hun brieven nog lang over onze "'nederduytsche" taal). Volgens de tweede hebben we een afzonderlijk staatsbestuur en heten we **"Belgen"**, niettegenstaande de Hollanders zich in de 16e eeuw ook "Belgen" noemden (= **Nederlanders**-lingua belgica = Nederlandse taal). Trouwens in en na 1830 waren zowel het Belgisch staatsnationalisme als ook de ontluikende Vlaamse beweging kinderen van de vrijheidsdrang van de Franse revolutie en van de Romantiek.

Rutten was, ons inziens, een principieel en overtuigd aanhanger van de **"idée belge"** en anderzijds kon hij in de practijk zijn Vlaamse standpunten bij zijn Franstalige diocesanen en landgenoten slechts dan aanvaardbaar maken, als hij tevens zijn vurige aanhankelijkheid aan het unitaire België affirmeerde; vooral na W.O.I. toen in Franstalige middens "flamingant" meestal synoniem was van **"landverrader"**.

Nog nadrukkelijker dan bij de vernederlandsing van het M. en H. onderwijs werd in 1925 het Vlaams nationalisme door het eenparig Belgisch episcopaat met religieuze gezagsargumenten veroordeeld.

Door zijn vorming en leeftijd, door zijn clericale kerkvisie en autoritaire gezagsopvatting en uitoefening, door zijn "idée belge"-opvatting en zijn functie in een tweetalig bisdom, kon Rutten weinig begrip opbrengen voor een vrij revolutionair Vlaams nationalisme met federalisme als wachthalle en Dietsland als einddoel.

Zelfs in een gematigd Vlaams nationalisme kon hij niet de logische conclusie zien van een ontvoogdingsstrijd, die in de 19e eeuw begon met de schuchtere eis van administratieve tweetaligheid in Vlaanderen en die tussen 1987 en 2010 naar een volwaardige zelfstandige deelstaat schijnt te evolueren. Inzake stellingnamen van het episcopaat i.v.m. Vlaamse beweging en Vlaams nationalisme schrijft Pater Jageneau s.j. in de Encyclopedie van de VI. Bew. (blz. 777) a.v. *"Tegenwoordig erkent iedereen grif dat de kerkelijke overheid niet zelden de grenzen van haar bevoegdheid heeft overschreden. Uitspraken als op 27 juni 1930:*
Als herders uwer zielen verklaren en onderwijzen wij, dat voor allen, zowel Vlamingen als Walen, België het vaderland is…*, - klinken nu haast ongelooflijk en ongehoord."* Al hoorde Mgr. Rutten toen niet meer bij de levenden, toch blijkt uit al zijn bisschoppelijke verklaringen, dat hij er tot zijn levenseinde dezelfde ideeën op nahield.

"Duidelijker dan voorheen, zo gaat Jageneau verder, *blijkt, dat dergelijke uitspraken niet tot het herderlijk gezag behoren en ten hoogste de persoonlijke opinie van de bisschoppen kunnen weergeven. Zij werden door de Franstalige pers steeds triomfantelijk bekend gemaakt en stelden intussen katholieke Vlaamsgezinden en hun families voor pijnlijke gewetensvragen en vervreemdden hen niet zeiden voorgoed van de Kerk."*

Over het buiten- en binnenkerkelijke anticlericalisme in Vlaanderen schreef de latere Baron Gerard Walschap in 1940 in **" Vaarwel dan"** a.v. *"Het was een nogal dramatische periode in de Vlaamse strijd (zijn begin als redacteur van het weekblad ''Het Vlaamsche Land'' in 1932). De bisschoppen veroordeelden keer op keer het vlaams nationalisme.…*
Ons doel was ruimte scheppen en dit bestond er o.i. allereerst in, voor de katholieke Vlamingen een gewetensvrijheid te bepleiten, welke hun door het partijkatholicisme, maar vooral door het geestelijk gezag werd ontzegd….. Het nationalisme groeide en de antinationalistische actie van de bisschoppen verscherpte. Wij wisten clandestiene, op gebied van katholieke moraal en dogma alleszins bevoegde medewerkers te vinden, wier hoffelijke en correcte, maar vernietigende replieken grooten opgang maakten onder ons publiek.. Aan alle priesters, in alle colleges werd bij geheime instructie de lezing van ons niet-nationalistisch weekblad verboden en.… op korten tijd verloren we ruim de helft onzer abonnementen.…
Dat was het begin van"mijn" anticlericalisme. Ik zag de bisschoppen aan louter politiek doen en daarvoor den godsdienst en hun gezag gebruiken."

En uitermate scherp concludeert hij: *"Wij hebben het tegen hen verloren, maar ik geloof, dat hun verlies tenslotte veel groter is geweest."*

Na Vat.II kunnen ook wij, nog gelovige oud-A.K.V.S.-ers, veel vergeven aan de hiërarchie, omdat zij ook als kind van haar tijd de gevangene was van een maatschappij- en kerkvisie waarin de Bergrede moeilijk herkenbaar is. Misschien kan zelfs het litteken van een jeugdtrauma volledig weggroeien door een gelouterd, authentiek en volwassen kristendom.

Bibliografie

Onuitgegeven bronnen: (in eigen bezit)

C. LIBBRECHT "Verweerschrift" (21 pag.), opgesteld als activistisch gevangene dec. 1918. Hij was oud-atneneum-prefect Antwerpen en als West-Vlaming op pensioen gesteld, woonachtig te Opglabbeek (L.)

J. RUTTEN, Maaseik "Relaas van 16 pag. over A.K.V.S.-Limburg 1923-27 aan hoofdbestuur Leuven.

Publicaties van Mgr. Rutten

1) *"A chacun son droit"*, réponse à Bara (Justice), Soc. gén.libr.cath. Bruxelles 1881
2) Activisme (discours aux séminaristes et au clergé, hfdst. I-II) in *"Un évèque pendant la grande guerre 1914-18"*, par Simenon, Soc. Ind. d'arts et métiers Liège 1921
3) Cours élémentaire d'apologie chrétienne, Soc. belge de libr. Bruxelles 1892
4) *De goddelijke beloften der kerk in de loop der eeuwen*, Dessain Luik 1890
5) *Het maatschappelijk vraagstuk* (voordracht voor Davidsfonds 1890, verschenen in *"het Belfort"*, A. Siffer Gent 1891
6) Rapport aan Mgr. Doutreloux (1885 of 1886) in *"Kerk, onderwijs en Vl. Beweging"* door Lieve Gevers, Nauwelaerts Leuven 1980
7) Rede tot syn. verg. bisdom (20.4.1910), Davidsfonds, Leuven 1910
8) Open brief aan E.H. Broeckx (11-3-1 919) met nabeschouwingen door N.N. in *"Mgr. Rutten en de Vl. beweging"*
9) Rede tot de geestelijkheid (bisdom) (26.9.1919) N.V. De Standaard Brussel 1919

Andere bronnen (algemene werken)

1) BOEY, M. *"Vlaanderen a/d IJzer, tragedie 1914-18"* Lannoo Tielt 1974.
2) BOUDENS, R. *"Kardinaal Mercier en de Vl. beweging"* (passim) Davidsf. Leuven 1975.
3) DE BRUYNE, A. *"Lodewijk Dosfel"* Oranje-uitg. Wilrijk 1967
4) DECKERS, R. *"De Pauselijke Zouaven (uit Kinrooi)* eigen beheer Kinrooi 1977
5) DEFOORT, E. *"Charles Maurras en de Action française in België*, Orion Brugge 1978
6) ELIAS, H.J. *"Geschiedenis v/d Vl. gedachte"* (dl.4) Ned. boekh. Antwerpen 1969
7) ELIAS, H.J. *"Vijf en twintig jaar Vl. bew.* (dl. 1 en 2) Ned. boekh. Antwerpen 1973
8) Encyclopedie v/d Vl. beweging (dl. 1 en 2) Lannoo Tielt 1973
9) GERIN, P. *"Catholiques liégeois et question sociale"* 1933-1914, Bruxelies 1959
10) JANSSEN, R. *"Vijf honderd jaar Kruisheren Maaseik, Kultuurdragers v/h Maasland*, 4 Maaseik 1982
11) KERKHOFS, J. *"Godsdienstpraktijk en sociaal milieu"*, Lumen Vitae V. Brussel 1953
12) KERKHOFS, J. en VAN HOUTTE e.a. *"De kerk in Vlaanderen"* Lannoo Tielt 1962
13) LEEMANS, M.J. *"Het activisme in Limburg"*, lic. thesis KUL (onuitgeg. z.d.)

14) LEENDERS, P. *"Vijftig Limburgse profielen"*, Kempische Boekhandel Retie 1961
15) LUYCKX, TH., *"Politieke geschiedenis van België"*, Brussel 1978
16) NELIS, Miet, *"M.H. Rutten, een VI. bisschop in Luik*, lic. thesis KUL 1986 (passim)
17) NUYENS, P.J.A. *"Pater L.J. Callewaert"* Oranje-uitg. Mortsel 1969
18) RUTTEN, M. *"De Ruttenstam in het Maasland"* (eigen beheer Hasselt 1973)
19) RUTTEN, R.C. *"Lettres d'un zouave pontifical"* 1863-1870 Paris 19
20) SIMON, A. *"Le cardinal Mercier"* La renaissance du livre Bruxelles 1960
21) SIMON, A. *"Le parti catholique belge"* La renaissance du livre Bruxelles 1958
22) SNIJDERS D. +VERMEIRE S. *"Rodenbach en Limburg"* Kultuurkring Neeroeteren 1980
23) SNIJDERS D. *"Ophoven en Geistingen door de eeuwen heen"* Gemeente Kinrooi 1966
24) VOS, L. *"Bloei en ondergang v/h A.K.V.S.* (dl.I) (passim) Davidsfonds Leuven 1982
25) VAN ISACKER, K. *"Herderlijke brieven over politiek"* Ned. boekh. Antwerpen, 1969
26) VERLINDEN, CH. *"De Frankische kolonisatie"* in Alg. Gesch. der Ned. dl 1/6 1949
27) (de) Vlaamse beweging tijdens W.O.I. (colloquium) KUL 1974
28) WALSCHAP, G. *"Vaarwel dan"* Nygh en Van Ditmar Rotterdam 1940
29) WILS, L. *"Flamenpolitik en Aktivisme"* Davidsfonds Leuven 1974
30) WILS, L. *"Honderd jaar Vl. Beweging I en II"* Davidsfonds Leuven 1977
31) WIEERS, A. + BIK, TH. *"de Kruisheren te Maaseik 1855-1955"* Lichtland Diest 1955
32) WILLEMSEN, A. *"Het Vlaams nationalisme 1914-1940"* Wolters Groningen 1958
33) ZAAL, W. *"De vuist van de Paus"* (Ned. Zouaven) Wet. Uitgeverij Amsterdam 1980

Gedrukte brochures, folders en artikelen

1) BEECKMAN, P. *"De Studentenrevolte 1924-25 te Leuven"* Ned. Boekh. Antwerpen 1975.
2) BRABANTIUS, Dokter *"De socialistische republ. der toekomst"* Robijns 's Hertogenbosch 1895.
3) COLLIN, L. *"Maurice De Baets en het hog. inst. voor Filosofie Leuven"* in Collatones" jg. 18/4 Reep 1 GENT 1986.
4) DECLERCK, P. *"Stichting en aanvangsjaren K.S.A."* in "Collationes" jg. 8/1 Gent 1978.
5) DEMOS *"De strijd om de Vl. hogeschool"* (feb. 1916) drukk. Richard, Brussel 1916.
6) DEPLA, e.a. uitgeweken activisten *"Open Brief a Mgr. Rutten"* (5.4.1919) zonder uitg.
7) DE SCHAEPDRIJVER, K. + CHARPENTIER J. *"Open brieven der Vl. Frontpartij"* IJzerreeks II aan Koning Albert (2), a/d. Verbondene Grootm., kard. Mercier, gen. Bernheim, De Standaard, Kortrijk, mei 1918
8) DURNEZ, G. *"Levensverhaal van een krant"* (Mgr. Rutten pag. 118) Lannoo, Tielt 1985
9) GERARD, E. *"Strijd om het Vl. minimumpr. in 1919, K.V.B., Mgr. Rutten en de kath. van Limb."* in Wet. Tijd. 1981/2 De Smet, Gent 1981
10) GEURTS, J. *"Een groot en bemind bisschop, Mgr. Rutten"*, Vanderdonck Maaseik 1927
11) HANSON, M. *"Het kruisherencollege te Maaseik, het 1e verned. coll. in Vl. België"* in "Clairlieu" (gesch. tijdschr. Kruish. 43e jg. Achel 1985
12) HEERE, L. *"Mgr. Rutten"* in "VOX" 19e jg. juni 1965 (leerlingen-tijdschr.college Maaseik)
13) JAGENEAU, J. *"Mgr. Rutten bleef Vl. volksaard trouw"* in De Standaard 15-16 juli 1967
14) KNEVELS, A. *"De kath. Vl. Bond v.L. 1919-1928 (van kath. p. naar nat.)* Wet. Tijd. 1983/3
15) LEODIUM (feestnr. april 1917) Tijdschr. Luikse geest. (leger) t.g.v. gouden priesterjubileum van Mgr. Rutten

16) N.N. *"Catechismus v/d Vlaamsen nationalist"* Ons vaderland, Brussel 1919
17) N.N. *"De raad van Vlaanderen a/h VI. volk"* Van Peborgh Lier z.d.
18) N.N. *"De strijd der VI. studenten te Leuven 1924-25 K.V.H.V.,"* Leuven 1925
19) N.N. *"Het zwartboek (de houthakkers)"* "Ons Vaderland", Kessel-lo 1919
20) N.N. *"Limburgse Studentenblaadje"* (1 feb. 1916- 1 mei 1917) Verweyen, Achel 1953-54
21) N.N. *"Handelingen v/h 2e congres K.VI. Landsbond te Hasselt 1921"* Standaard, Brussel 1921
22) PAQUAY, J. *"de kath. vi. studentenbew. in Limb. i/d 19e eeuw"* in "de Tijdspiegel" cult. blad voor Limb. jg. 33 - inl. S. Vandevelde, Nieuwerkerken 1978
23) SEVERUS, Claudius *"Vlaanderen Weezang a/d IJzer"* Weeremans, Borgerhout 1917
24) VAN CAUWELAERT, Fr. *"Open brief aan Mgr. Rutten"* N.V. De Standaard, Brussel 1919
25) VAN DER SCHELDEN, TH. (= L. Dosfel) *"Over het Belg. vaderland van A. Fierens"* Ons Vaderland, Brussel z.d.
26) VAN HOOREN e.a. *"Brief van Mgr. Rutten aan Limburgse clerus 12.7.1924 en Open Brief aan Mgr. Rutten door enige Vl. nationalisten uit Limb. Vlaams Front* R.K.V.N. (Limb.) Manteliusstraat 21, Hasselt 1924
27) VAN LANDSCHOOT, R. *"Bloei en ondergang A.K.V.S. 1914-35 (in de jaren 20)"* in Wet. Tijd 1983/2
28) VERSTRAELEN, J. *"Martinus Rutten"* in 20 eeuwen Vlaanderen (dl. 13) Vlaamse Figuren I, Heideland-Orbis, Hasselt 1976
29) VOS, L. *"Vlaamse beweging tijdens W.O. I."* in "Alumni Leuven" 5e jg. dec. Leuven 1974.